

K I N C S E S T Á R

A HADVEZETÉS MŰVÉSZE

IRTA

JULIER FERENC

ny. ezredes

BUDAPEST, 1931

KIADJA A MAGYAR SZEMLE TÁRSASÁG

TARTALOM

A HADVEZETÉS MŰVÉSZE

I. A HADERŐ KÜLPOLITIKAI ESZKÖZ

II. A HADVEZÉR

III. A HADITUDOMÁNY

IV. A VEZÉRKAR

V. AZ ELSŐ HADITERV

VI. AZ ELSŐ HADMŰVELETEK

VII. AZ „ÉLŐ” ÉS „HOLT” HADIANYAG

VIII. A HADI MANÓVER

IX. AZ ÁLLÁSHARC

X. A HADVEZETÉS TECHNIKÁJA

HADÁSZATI EGYSÉGEK

PARANCSADÁSI FORMÁK

A VEZÉRKAR SZOLGÁLATA

A HADVEZETÉS MŰVÉSZETE

Művészi hadvezetés alatt általában az állam haderejének az ellenséggel szemben történő oly mesteri alkalmazását kell értenünk, mely a haderő számára az ellenséggel való mérkőzés pillanatában a küzdelem megnyerhetésére az elképzelhető legkedvezőbb előfeltételeket biztosítja. A győzelem kivívása aztán a csapatok dolga.

Az alább következő tanulmányban a haderő ily mesteri alkalmazásának csak vázlatát nyújthatjuk. Meg kell elégednünk azzal, hogy egyszerű megállapítások kapcsán a hadvezetés elméletének lényegét ismertessük, és egyben reámutassunk a hadvezérnek és a vezérkarnak munkájára a hadműveletek tervezése és végrehajtása körül s e munka nehézségeire.

Mindenekelőtt jöjjünk tisztába a haderő lényegével és feladatával.

I. A HADERŐ KÜLPOLITIKAI ESZKÖZ

A történelem tanúsítja, hogy minden modern állam életében a hosszú békekorszakokat rövid háborúk szakítják meg. Ezek a - békekorszak tartamára mérten - rövid háborúk az állam történetének bizonyos fejlődési vagy pangási korszakát fejezik be és egyben, a háború eredményéhez képest, valamely jobb vagy rosszabb korszakot nyitnak meg.

A háború sohasem önálló cselekmény, vagy az állam fejlődésének történetéből elszigetelten kiragadható időszak, hanem logikus következménye és egyben csúcspontja az állam ama külpolitikájának, amellyel akár fennmaradásának, akár fejlődésének érdekében a legerőteljesebben érvényesülni akar és ezért akarátát egy, vagy több szomszédjára reáerőszakolni, vagy pedig e szomszédoknak az állam érdekei ellen irányuló törekvéseit erőszakkal meghiusítani igyekszik.

Az állam folytatólagos külpolitikájának békés és háborús eszközei között tehát az a legszembeötlőbb különbség, hogy míg az állam békében a külpolitika intézésére a diplomáciának bizonyos nemzetközi szabályok szerint gyakorolt írásbeli és szóbeli munkáját veszi igénybe, addig háborúban ezt a külpolitikai munkát a fegyverekre bízta, másszóval: a leghatásosabb külpolitikai eszközül a hadsereget alkalmazza.

Ha már most a külpolitika intézésének e két szerve: a diplomácia és a hadsereg között a reájuk háruló feladat megoldására való alkalmasság tekintetében általános összehasonlítást teszünk, arra az eredményre kell jutnunk, hogy a diplomácia a reá háruló munka elvégzésére felkészültebb állapotban van, mint a hadsereg. Ezt azért állítjuk, mert a diplomáciai ténykedés állandó, míg a hadsereg háborús működése csak időleges, aminek természetes következménye az, hogy míg a diplomáciai testület vezetői, állandó gyakorlatuk alapján, feladatukat nemcsak elméleti tudás, hanem gyakorlati tapasztalatok és bevált módszerek alapján végezhetik, addig a hadsereg vezetői gyakorlati alkalmaztatásukra rendszerint csupán elméleti ismeretek alapján készülhetnek elő, és haditapasztalat nélkül jutnak vezető állásokba.

Elég arra utalnunk, hogy a volt monarchia hadseregének tábornokai a világháborúba talán alapos elméleti tudással, de haditapasztalatok és a háború különleges légkörének ismerete nélkül vezették katonáikat. A monarchia utolsó, komoly haditapasztalatok szerzésére alkalmas nagy háborúja 1866-ban zajlott le. Az 1866-os hadnagyok 1914-ben, ha még éltek, már öreg, hadi szolgálatra alkalmatlan, nyugdíjas tábornokok voltak.

Ebből ered, hogy a hadsereg minden hosszabb békekorszak után szükségképpen ahhoz az úszóhoz hasonlít, aki a szárazföldön iparkodik az úszást megtanulni, de nem tudja, nem merül-e el, mikor a vízbe dobják.

De van a diplomácia és a hadsereg külpolitikai működése között még egy másik nevezetes különbség. A diplomácia nem követhet el oly hibákat, melyek az állam életműködését rögtön megbéníthatnák. Az elkövetett hibák javíthatók, vagy csak később éreztetik hatásukat. A hadsereg vezetésében azonban minden hiba azonnal megbosszulja magát, súlyos véráldozattal jár s alig javítható hatású. A hadseregek hadi működése az állam külpolitikájának diadalra jutását vagy kudarcát, minden diplomáciai ügyességnél vagy ügyefogyottságnál hasonlíthatatlanul gyorsabban és hatásosabban idézi elő. Ezért a háború az állam életében korszakalkotó jelentőségű. Rögtöni hatállyal jelenti valamely virágzó korszak kezdetét vagy éppen befejezését s a hanyatlás korszakának bekövetkezését, sőt a háború elvesztése az állam megszűnésével is járhat.

A hadsereg alkalmazásának e sorsdöntő fontossága az állami lét alakulására már régidőktől természetessé tette azt, hogy az állam vezetői a hadsereg működését irányító hatóerőket a legalaposabban tanulmányozzák.

Nem állíthatjuk azonban, hogy ez a világháború előtt nálunk kellő mértékben megtörtént volna. Nálunk szinte az volt a közfelfogás, hogy a háború a tábornokok dolga, békében pedig a hadsereg ügyeit kizárólagos joggal a hadügyminiszter intézi. A közvélemény azt tartotta, hogy a hadviselés katonai ügy. Nem vált köztudattá, hogy a háború mindenekelőtt állami ügy, és hogy a katonai miniszter nem a hadsereg érdekképviselője, hanem a szövényes honvédelem egyik ágának vezetője. Az a körülmény pedig, hogy a külpolitikában a szomszédokkal szemben minden tárgyalásnak, érvelésnek és követelésnek végső fokon az a fegyveres erő az alátámasztása, amellyel az állam szükség esetén felléphet, megkövetelte volna, hogy a külpolitika intézésére hivatott férfiak e fegyveres erő valódi teljesítőképességét jól ismerjék, mert hiszen ezt az erőt kellett külpolitikai eszközként alkalmazniok. A monarchia külpolitikája azonban a haderő teljesítőképességével nem volt arányban.

Világos, hogy „hadsereg”-en ma már nem azt a békében katonai formaruhába öltözött, kisebb-nagyobb létszámú tömeget kell értenünk, melyet kiképeztetés céljából laktanyákban helyezünk el, hanem az állam egész fegyverképes férfilakosságát és tágabb értelemben ama hatalmi tényezők összességét, amelyekből az állam ereje fegyveres mérkőzés esetén adódik.

Az ily értelemben vett hadsereg alkalmazásának irányelveit a külpolitika intézője határozza meg, ki hadseregét külpolitikai eszköz gyanánt használja fel. A részletes alkalmazás azonban a hadvezér feladata, akit ebben a vezérkar támogat.

Mi sem természetesebb, hogy az állam vezetőinek legfelelősségteljesebb feladata annak a férfiúnak kiválasztása, kire adott esetben a hadsereg vezetését bízják. *A hadvezérnek a maga szakmájában művésznnek kell lennie*, hogy a reája háruló feladatot: az állam külpolitikai elgondolásának fegyveres úton való megvalósítását a legkisebb vér- és anyagáldozattal a leghatásosabb módon érje el.

II. A HADVEZÉR

Hogy a hadvezetés művészetének rejtelseibe behatolhassunk, ismernünk kell a hadvezér működését irányító körülményeket.

Előre bocsátom, hogy a hadsereg anyagi megszervezéséről most nem beszélek, mert ez bizonyos mértékben józanészen alapuló és hadászati-harcászati követelmények után igazodó feladat. Ennek megoldása ismert adottságok és értékek körében mozog. A szervezés így előtanulmányokon alapuló tudományos munka. Ez kétségtelenül alaposságot, előrelátást és ötletességet követel, de azért művészeknek még nem nevezhető. Művészet azonban a hadsereg vezetése, mert ez tanulmány útján nem sajátítható el.

Ha a jó hadvezetést egyetemeken is tökéletesen meg lehetne tanulni, akkor a kérdés megoldása egyszerű volna. A hadvezért azonban a szellemi és jellembeli kiválóságok összessége teszi művésszé! Ilyen egyéniséget mesterségesen termelni nem lehet. A hadvezérnek születnie kell. Bizonyára születik is. Nehéz azonban ezeket megtalálni.

A hadvezér a más szakok kiválóságaitól abban különbözik, hogy míg utóbbiak a maguk békés foglalkozású szakmájában ismert, pontosan körülírható mennyiségekkel és erőkkel számolnak, vagy az ismeretlent ismertek alapján keresik, addig a hadvezér a nyugodt békehangulattól gyökeresen elütő háborús légkörben dolgozik és emellett számvetéseinek vagy haditervének alapját oly anyagi és szellemi természetű mennyiségek és értékek alkotják, melyek mindig bizonytalanok, vagy ha egyszer bizonyosak is voltak, folytonosan változnak.

Ezért sorolja a múlt évszázad legnagyobb katonai bölcsésze, Clausewitz porosz tábornok az emberi észről követelhető tevékenységnek legnehezebbikei közé a hadvezér agymunkáját.

Miben rejlik ez a nehézség?

A hadvezér minden elhatározása a legnehezebb felelősség terhe alatt születik meg. Ezt a felelősséget minden igaz férfúnak rendszabályainak esetleges célszerűtlensége miatt hazájával szemben és az esetleg feleslegesen kiöntött vér miatt önön lelkiismeretével szemben mindig éreznie kell. E súlyos és szüntelen nyomasztó érzés alatt megszületett minden elhatározás szükségszerűen bizonytalan tényezőkön alapul.

A háború nehéz légköre a veszélyből, a bizonytalanságból, a súrlódások tömegéből és a kiszámíthatatlan véletlenekből tevődik össze.

A hadvezér csak tulajdon csapatainak erejét, összetételét, minőségét, elhelyezkedését ismerheti jól, de még ennek is megvan az az előfeltétele, hogy a csapatokat az alvezérek odavezessék, ahová őket a fővezér rendelte, s ahol őket elképzei. Ez látszólag egyszerű dolog, de azért gyakran nem történik meg.

Jellemző erre a következő példa:

1914 augusztusában, Keletporoszországban, a königsbergi német hadtestnek Königsbergtől keletre, Gumbinnen városkánál, a határ mögött kétnapi járőföldre kellett gyűlekezni. E hadtest parancsnoka Francois tábornok azonban önálló elhatározásból és anélkül, hogy ezt a fővezérnek jelentette volna nem Gumbinnennél, hanem ettől kétnapi járásnyira-keletre közvetlenül a határ mentén foglalt állást és az oroszokkal önállóan harcra bocsátkozott. A fővezér ezt az önkényeskedést csak akkor tudta meg, mikor a harc már javában dúlt.

De még ha a hadvezér tulajdon csapatai helyzetét ismeri is, nem tudhatja, hogy *minő az ellenség helyzete*. Az ellenségről a hadvezérnek híreket a vezérkar különböző módszerekkel (kémek útján, földi és légi hírszerzéssel stb.) szerez. A tapasztalat azt tanítja, hogy az ily módon beszerzett hírek bizonyos hányada oly későn ér be, hogy értéktelenné válik, nagy része egymásnak ellentmond, más része hamis, de még a valósághoz közeljártó hírek is bizonytalanok, találgatásokra és lehetőségekre nyújtanak alkalmat. Éles szem, éles ítélőképesség kell ahhoz, hogy a hadvezér e zűrzavarból a helyest kihámozhassa, és hogy magának az ellenségről helyes képet alkothasson.

Erre nézve a világháború első hónapja mindkét hadszínterületünkön megdöbbentő példákat nyújt.

A szerb hadszíntéren Potiorek fővezér a hadműveletet azzal kezdte, hogy Frank tábornok seregét 1914. augusztus 12-én az alsó Drinán át Valjevóra irányította. Tette ezt az ellenséges helyzetről alkotott ama tévhitében, hogy Frank serege Valjevo elérése előtt nagyobb szerb haderőkbe nem ütközik. A valóságban Frank hadosztályait feleúton a Drina és Valjevo között túlerő ellentámadása találta és veszteségteljes visszavonulásra kényszerítette. Ezzel a kudarccal indult meg seregeink világháborús szereplése.

Még vészthozóbb volt Conrad tévedése Galiciában.

Conrad hadainak zömét: Dankl és Auffenberg tábornokok seregét augusztus utolsó harmadában a Visztula és a Bug között északi irányban támadásra rendelte, hogy az orosz tömegeknek Berlin felé képzelt özönlését meggátolja. Ez az elhatározás Conrad ama meggyőződésében gyökerezett, hogy az orosz hadak zömét valahol a Visztula és Bug között találja s ezért Dankl és Auffenberg hadműveletét kelet felől veszély nem fenyegetheti. Hamis kémhírek és ezeket csodálatos véletlen folytán megerősítő repülő-jelentés ugyanis azt mondták, hogy Galícia keleti határa mentén nagyobb orosz haderők nem vonultak fel. A valóságban az ellenünk alkalmazott orosz haderők nagyobb része (4/7-e) éppen keleti irányból tört Galiciába, elseperte az itt levő sokkal gyengébb, de tájékozatlanságból szintén támadásra induló hadainkat és ellentámadásával lebergi nagy vereségünket idézte elő.

Két első nagy kudarcunk tehát jelentékeny részben az ellenségről szerzett hírek célszerűtlen osztályozásában leli indokát.

Ha a hadvezérnek megvan az az isteni adománya, hogy az egymásnak ellenmondó, vagy következetesen megismétlődő hamis hírek mellett is az ellenséget fedő fátyolt lelki szemei előtt fellebbentse és így a valóságot eltalálja, akkor a hadművészet egyik alkotó elemét is bírja. Ez a képesség tanulmány útján nem szerzhető meg. Ez ösztön, mellyel születni kell.

A hadvezér elhatározásainak végrehajtását kiszámíthatatlan módon gátolják azok a „súrlódás” névvel illetett jelenségek, melyek elmaradhatatlanul kísérik a háborús ténykedés minden megnyilvánulását. A súrlódás az, ami a valódi háborút a békegyakorlatoktól a legjobban megkülönbözteti.

Bármily jól begyakorlott is a hadsereg és bármennyire is a jól dolgozó gép általános benyomását kelti, ez a hatalmas gép nem élettelen csavarokból, rúgókból, kerekekből, hanem százezernyi vagy milliónyi gondolkozó egyénből áll. Ezek mindegyike nem gép, hanem minden idomítás mellett is vérből és húsból való lény és ezért érzékeny idegzeténél fogva magában rejti a súrlódás létrejöttére alkalmas csirákat. Ezek a csirák szunnyadnak, de rohamosan kitenyészti őket a halálveszély, ami minden háborús ténykedést kísér.

A súrlódás olyan váratlan helyzeteket teremt, aminőket elméleti úton kiszámítani vagy aminőkre előkészülni nem lehet. De lelkileg fel kell reájuk készülni.

Például az a hadosztály, melyet a hadvezér az ellenség hátába rendel, nem jut oda, hanem valamely egyébként csekély jelentőségű okból vakrémületnek esik áldozatul és megfutamodik. Vagy az a hadtest, amelynek támadásától a hadvezér a döntő hatást várja, nem támad, hanem védekezik, mert maga előtt túlerőt sejt, vagy nem fejt ki kellő erőt, mert oldalát veszélyeztetettnek érzi, stb.

Mindezek a körülmények azt idézik elő, hogy a háborús cselekmény megnehezített légkörben mozog. Minden a lendület megbénítására esküszik össze. A megnehezülés mértéke nem egységes, hanem változó. Innen a mérlegelés nehézsége. A súrlódásokat hatalmasan növeli a haditapasztalat hiánya.

A súrlódások nagy tömege nem annyira fizikai okokban, hanem inkább lélektani erők sokszor kiszámíthatatlan hatásában gyökerezik. Ezeket az erőket a háborús veszély tudata szabadítja fel. Leküzdésüket megnehezíti az egyéneknek az a fizikai erővesztése, melyet a háborús fáradalmak, a hiányos táplálkozás és az idegek elernyedése okoznak. A jó hadvezérnek ezért lélekbúvárnak is kell lennie és ismernie kell a tömeg lélektanát.

A „véletlen” eredete nagyon tág körben fekszik. Hamis hírekre alapított következtetések, csapatok váratlan „csütörtököt-mondása”, parancsok és jelentések elkallódása, késedelmes kézbesítése vagy megnemértése és legfőképpen az ellenfél kifürkészhetetlen magatartása a háborúban szakadatlanul váratlan helyzeteket idéz elő. Természetesen ezek az elképzelttel homlokegyenest ellenkeznek. Ez megköveteli, hogy a hadvezér haditervét állandóan a valóságos helyzetnek megfelelően módosítsa. A hadvezértől tehát ötletességet és szellemi ruganyosságot várunk.

Az előadottak már kellőképpen igazolják, hogy a hadvezértől mily rendkívüli tulajdonságokat kell megkövetelnünk.

A hadvezér mindenekelőtt ismerje a kezébe adott hadseregnek időbeli és térbeli teljesítőképességét és legcélszerűbb alkalmazási módszerét. Ismerje és minden időben és helyzetben helyesen értékelje azokat a lelki erőket, melyek a hadsereg teljesítőképességét fokozhatják vagy csökkenthetik. Legyen személyes és erkölcsi bátorsága, legyen elszánt, de nem vakmerően könnyelmű, legyen erélyes, de nem kíméletlen, legyen állhatatos, de nem csökönyös, legyen erős akarátú, de nem konok, sohase veszítse el lélekjelenlétét, hanem találjon minden helyzetből kibúvót és mindenekfelett legyen egészséges ösztöne, amely bizonytalan helyzetekben nem a mindenkori elmélet szerint leghelyesebbnek látszó, hanem a valóságban legjobban beváló elhatározásra képesíti. Legyen végül emberismerete, hogy jó alvezéreket választhasson.

Az ily egyént nehéz megtalálni. Békében nagy hírnévre és magas polcra emelkedhetnek tudós, az elméleti hadimesterség minden ágazatában jártas katonák, de azt csak a háború eseményei bizonyíthatják be, vajjon ezek a katonák rendelkeznek-e azokkal a tudományosság keretén kívül eső tulajdonságokkal, amelyek őket a háború nehéz légkörében lépten-nyomon felmerülő, lelki természetű gátlások legyőzésére alkalmassá teszik.

Mínthogy azonban háborúban már kezdettől fogva fővezérre és alvezérekre van szükség, az állam kénytelen a vezérek elméleti nevelésére bizonyos oly módszert kitalálni, melynek követése a gyakorlatban is beváló vezérek termelésére reményt nyújt. Ez a módszer elsősorban oly magasabb katonai iskola (katonai egyetem) létesítésében nyilvánul meg, amelyben a hadsereg legjelesebb fiatal tisztjeit a hadvezetés művészetére nevelik. Ennek az iskolának neveltjeiből alakul a hadvezérek támogatására hivatott az a testület, melyet „vezérkarnak” neveznek és amely testületből a hadvezérek rendszerint kikerülnek.

III. A HADITUDOMÁNY

A katonai egyetemen (a volt monarchiában „Cs. és kir. Hadiiskola” volt a neve, Németországban „Kriegsakademie”) a hadsereg legjelesebb fiatal tisztjeit a hadvezetés körébe tartozó katonai tudományokra tanítják. Ennek az egyetemenek a végzett hallgatókat arra kell képesíteni, hogy a tábournoki rangban levő katonai vezetők megbízható munkatársai: vezérkari főnökei és idővel maguk is tábournokok legyenek. A vezérkari főnökök feladata a tábournokok elhatározásainak és haditerveinek megfelelő formába való öntése. Érteniük kell tehát a hadimesterség minden részletéhez és tisztában kell lenniük a hadvezetés nagy feladataival.

A hadvezetésnek tudománnyá való összefoglalása már nagyon régi keletű. Eredetét annak köszönheti, hogy az állam fegyveres erő kifejtésének megszervezésére és vezetésére hivatottak a világtörténelem legnagyobb hadvezérei: általánosan elismert hadművészeknek és harcias népeknek haditetteit kezdték adott esetben való utánzás céljából oknyomozólag tanulmányozni. E haditettek közös ismertetőjeleinek bizonyos rendszerbe foglalásából és az ebből vont következtetésekből aztán megszerkesztették azokat a tantételeket, amelyek szerint valamely hadjáratot, csatát és ütközetet elő kell készíteni, meg kell vívni és győzelmesen befejezni.

A háborús jelenségek erőben, időben és térben való sokfélesége, a harci eszközök és módszerek tömege hozta magával, hogy ez a tudomány terjedelmes lett. A haditudomány abban az időben, mikor az állam minden férfipolgára egyúttal katona is volt, mint például a népvándorlás idejében, vagy a X. századbeli magyarságnál, bizonyos fokig - a folytonos hadakozásnál fogva - közkincsnek volt tekinthető, mert a hadimesterség megtanulása a gyermekneveléshez, gyakorlása pedig a legelső férfifoglalkozáshoz tartozott. Később azonban, mikor az államok konszolidálódásával párhuzamosan a hadimesterség specializálódott, mikor a foglalkozási körök elhatárolásával a polgári és katonai kaszt között igen szigorú válaszfal emelkedett, a haditudomány a békés foglalkozású tömegek előtt mindinkább rejtélyesebbé vált. Ez a rejtélyesség a világháború előtt - a közös hadsereg nemzetietlen voltánál fogva - nálunk is fennállt. A mi társadalmunk a világháború előtt katonai szakkérdésekkel nem foglalkozott. Csak annyiban érdekelte, amennyiben belpolitikai vonatkozásaik voltak. Törődött a nemzeti önérzetre sérelmes részletekkel, de nem a haderő háborús feladataival. A világháborúban aztán ez a közömbös, vagy közömbössé vált tömeg a néphadsereg soraiban vérzett és pusztult, anélkül, hogy ismerte vagy megérthette volna azt a hadvezéri elgondolást, mely az előtte érthetetlen vérengzésben jutott kifejezésre. A világháború elvesztése pedig sokakban természetesen lehűtötte az érdeklődést a katonai kérdések iránt. Nagyobb kelete van ma is az antimilitarista könyveknek, mint a harci erények ápolását szolgáló műveknek. Pedig ma, mikor az előbb-utóbb elkerülhetetlen háború aktív részese lesz minden fegyverképes polgár és passzív részese lesz az egész lakosság, az érdeklődésnek a katonai kérdések iránt hatványozott módon kellene felébrednie.

Kétségtelen, hogy ha például Nagy Sándor, Hannibál, Július Caesar, Dzsingisz kán, Savoyai Jenő, Nagy Frigyes, Napóleon, Moltke, számos tekintetben Hindenburg, vagy hazai történelmünkől Hunyadi János és Görgey Artúr hadműveleteit tanulmányozzuk, meglepően nagy hadisikereik magyarázatát abban találjuk meg, hogy a vezérek hadaik szervezésében és vezetésében ellenfeleikét magasán felülmúló, különös képességet árultak el. Ez képesítette őket arra, hogy gyakran még nyomasztó túlerővel szemben is vagy a legkedvezőtlenebbnek látszó helyzetben bámulatos eredményeket érjenek el. Az is kétségtelenné válik előttünk, hogy ezek a férfiak az előbbi fejezetben körülírt hadvezéri tulajdonságokkal bírtak. Ezért a köztudat őket méltán hadművészeknek tartja.

A hadvezéri működés sorsdöntő fontossága az állam fejlődésére természetessé tette, hogy a kutató elmék e hadvezérek hadműveleteiben megnyilatkozó művészetet alkotó elemekre bontsák, aztán rendszerbe foglalják és végül valamely elfogadható formában a tanulni vágyók számára hozzáférhetővé tegyék. Hamar kész volt a hadászati tankönyv. Íme a recept, amellyel győzni lehet. Csak a szabályokat kell megtanulni. Ilyen pedig - legalább papíron - minden elképzelhető esetre van.

A haditudósok így tették tanulmány tárgyává a hadseregszervezés alapvető szabályait, aztán a *hadászatot*, amin a hadaknak a csata megvívását megelőző mozgását és a *harcászatot*, amin magának a csatának megvívási módszereit szokták érteni. E keretekben megállapították a támadás és a védelem formáit, előnyeit és hátrányait, rendszerbe foglalták a korszerű haditudomány szerint megszervezett sereg meneteit vagy pihenését közel és távol az ellenségtől, megírták a síkságban, hegységben, erdőben nappal és éjjel vívott harc különleges rendszabályait, a folyók védelmének és a várharcnak sajátos alakjait, a fegyvernemek legcélszerűbb alkalmazását, stb.

Ezzel a tudománnyal foglalkozik egész könyvtárra rugó hadászati és harcászati munka, hadtörténelmi tanulmány, szabályzat és előírás-tömkeleg.

Mínthogy pedig az új harceszközök egyre szaporodnak, a harc formái folytonosan változnak, mint ahogy például a világháború megajándékozott bennünket két új fegyvernemmel: a légjáró csapattal és a páncélos jároművön (tank) harcoló csapattal, és ezenfelül egész sor új harci eszközzel: a gázzal, az aknavetővel, a kézigránáttal, a legnehezebb tüzérséggel stb., nyilvánvaló, hogy a haditudomány már is rendkívüli terjedelművé dagadt. Minden részletét egyetlen ember sem képes alaposan áttekinteni.

A hadvezérnek azonban mindent egységesen kell alkalmazni, mert hiszen minden új fegyvernem és minden új harci eszköz egy és ugyanazt a célt: a győzelem kivívását szolgálja. A hadvezér természetesen a részletekkel nem törődhetik. Például nem kell tudnia, hogy az ágyút hogyan töltik meg vagy sütik el, de tudnia kell, hogy a tüzérségtől hatás tekintetében mily teljesítményt követelhet. Ugyancsak nem kell törődnie azzal, hogy a gyalogság az ő harci felszerelését miként hordja, de tudnia kell, hogy gyalogságától mily fizikai és lelki teljesítményt várhat.

Egyébként a haditudomány legfőbb ágait a következőkben foglalhatjuk össze:

- a) *Hadászat*: a hadtörténelmi eseményekből vont tanulságok alapján összeállított gyűjteménye azoknak az alapelveknek, melyek szerint a hadseregek hadműveleteit tervezni és vezetni kell;
- b) *Harcászat*: felöleli mindazokat a szabályokat, melyek szerint az egyes fegyvernemeket a csata vagy ütközet sikere érdekében alkalmazni kell;
- c) *Vezérkari szolgálat*: általában a hadászat és a harcászat körébe vágó és a seregszervezet legrészletesebb ismeretén alapuló írásbeli parancsadás és jelentéstétel technikája;
- d) *Hadseregszervezet*: azoknak a legcélszerűbb rendszabályoknak összefoglalása, melyek alapján a haderő szervezése és tagozása történik, kiterjeszkedve a haderő fenntartását célzó ismeretekre;
- e) *Katonai földrajz*: a tekintetbe jövő hadszínterek földrajzával foglalkozik abban az irányban, hogy a földrajzi viszonyok a sereg szervezésére, a hadműveletek tervezésére és a csapatok alkalmazására milyen hatást gyakorolnak.

Mindezeket elméletben meg lehet tanulni. A nehézségek az elméletnek gyakorlati alkalmazásában rejlenek, amire az előző fejezetben utaltunk.

Például az 1866. évi háború osztrák vezérkarának az volt az egységes nézete, hogy csatát csak térben egyesült haderővel lehet sikeresen megvívni és ezért minden hadmozdulat célja az, hogy a haderő a csata megvívása előtt a fővezér közvetlen befolyását biztosító szűk téren egyesíttessék. A porosz vezérkar főnöke, Moltke, ezzel szemtétben célszerűbbnek vélte, hogy a hadmozdulatok alatt megosztott haderő nem a csata előtt, hanem különböző irányokból jövet a csata alatt, a valószínű csatatéren, harc közben egyesüljön, még pedig akként, hogy a megosztott haderő bizonyos részei a csatatérre való törekvésükben egyúttal az ellenség oldala vagy háta ellen nyomuljanak. A lényeges különbség tehát az, hogy az osztrák vezérkar „rendezett” csaták (bataille rangée) megvívására törekedett és ezért a csata előtt a sereget bizonyos jó „pozíciókban” egyesítette, míg a porosz nem erre, hanem kezdettől fogva a különböző irányokból jövő hatásra iparkodott.

A hadvezérnek a vezérkarhoz való viszonyát előírások szabályozzák. Ezek szerint a magasabb rangú tábornokhoz beosztott vezérkari főnök, nevezetesen a hadosztályparancsnoknál rendszeren vezérkari őrnagy vagy alezredes, a hadtestparancsnoknál vezérkari ezredes, a sereparancsnoknál vezérkari képzettségű tábornok - a vezérnek nemcsak alárendeltjei, hanem egyúttal hivatalos tanácsadói is. A vezérkari főnök felszólítás nélkül köteles a hadműveletek vezetésére javaslatokat és előterjesztéseket tenni és megvan az a joga, hogy a vezér elhatározásaival szemben aggályainak felemlítése mellett ellenjavaslattal éljen. Ellentétes vélemények esetén természetesen a vezér véleménye a döntő. Ilyen esetben azonban a vezérkari főnöknek megvan az a különleges joga, hogy nézeteit írásba foglalja, a hadművelési irattárba helyezze és ezen a módon magáról a felelősséget balsiker esetén elháríthassa. Ezen felül a vezérkari főnöknek dolga a rendelkezés nem döntő jelentőségű harcászati ügyekben is és kötelessége, hogy sürgős esetekben, parancsnoka távollétében, ennek nevében fontos hadművelési intézkedéseket is tegyen.

A vezérkari főnök tehát a hadvezér legelső felelős munkatársa, ki mint ilyen vezére dicsőségében, de bukásában is osztozik. 1914-ben Potiorekkel együtt vezérkari főnöke, Böltz tábornok, Auffenberggel Krauss tábornok, Brudermannal Pfeffer tábornok is távozott, mert Conrad a vereségéért a vezérkari főnököket is felelőssé tette.

A gyakorlatban a hadvezér és a vezérkari főnök munkaköre gyakran nem oszthatik meg az előbb vázolt elvek szerint, hanem szorosan kapcsolatos az illetők egyéniségével, munkabíráásával, tehetségével és a vezérnek első tanácsadójába vetett bizalmával. Ezért az előírások ellenére a kölcsönös viszony két véglet szerint alakulhat ki. Van olyan hadvezér, kinél a vezérkari főnök az egyszerű végrehajtó közeg szerepét tölti be; ilyen volt Potiorek. De találunk olyan munkamegosztást is, melyben mindent a vezérkari főnök intéz, míg a hadvezér megelégszik azzal, hogy vezérkari főnöke intézkedéseit utólagosan, jóváhagyólag tudomásul vegye és a felelősségvállalás igazolásául aláírását adja. Ez az eset különösen ott, ahol a hadvezér megérzi vezérkari főnökének alaposabb képzettségét, magasabb tudását és ezért szabad kezet enged ennek. Ugyanez az eset, ahol a hadvezér magas koránál, illetve munkabírájának csökkenésénél fogva kénytelen a munka orozlánrészét, sőt a hadműveletek teljhatalmú intézését vezérkari főnökének átengedni.

A viszony kialakulására az is hatással van, vajjon a hadvezérnek ugyanaz-e a vezérkari előképzettsége, mint a vezérkari főnökének. Ha így van, akkor az egységes iskolázottságon alapuló egyöntetű felfogás a hadi helyzet megítélésénél és a követendő hadműveleteknél az együttműködést elősegíti. Az egységes iskolázás abban is érezteti kedvező hatását, hogy a két férfiú hamar megérti egymást, hosszabb kimagyarázkodásra nincs szükség mert egy-egy

megszokott szakkifejezés egész, közös eszmekört fed. A vezérkari képzettségű tábornok vezérkari főnökének munkáját ellenőrizheti is.

Más a helyzet, ha a vezér a csapattól - hadiiskolai képzettség, azaz vezérkari ismeretek nélkül - kikerült tábornok. Ez utóbbi előtt a vezérkari tudomány kissé mindig rejtélyes, rendszerint nem ismeri a parancsadási technikát, nem kellően tájékozott a különféle hadialakulások legcélszerűbb alkalmazási módszerei felől, csupán annak a fegyvernemnek harcmodorához ért jól, amelyből önmaga kikerült. Tudása így egyoldalú és ezért kénytelen vezérkari főnöke tudására fokozottabb mértékben támaszkodni, ha ennek esetleges tudálékossága benne bizalmatlanságot nem kelt.

Ideális viszony ott fejlődik, ahol mindketten önmaguk értékét az egymásközi kapcsolatban helyesen felismerik és ennek alapján egymást kölcsönösen a legcélszerűbben támogathatják. Elképzelhető például, hogy az elméleti tudományokban gyenge, de vitéz tábornok a külső szolgálatot vállalja magára. Törődik azzal, hogy csapataiban rend és fegyelem legyen, ellenőrzi az élelmezést, elhelyezést, betegápolást, harc közben a csapatot a helyszínén buzdítja, csapatainak jó példát mutat és ezzel bizalmukat megnyeri, míg a hadműveletek kitervezését és vezetését teljesen vezérkari főnökére bízta.

A kívülálló természetesen a legritkább esetben tudhatja, hogy valamely győzelemért ki érdemel dicséretet, valamely vereségért kit kárhoztasson? A vezérben avagy a vezérkarban keresse-e a győzelem vagy a kudarc okát? A csapat maga hamarosan megérzi, hogy kinek a szellemi vezetése alatt áll. Ha a vezetés eredményeket tud felmutatni, akkor minden rendben van, de ha vereség vereséget követ, a csapat rendszeren a vezérkart hibáztatja.

A világháborúban mindenki tudta azt hogy a volt monarchia hadainak hadműveleteit nem a kinevezett hadvezér: Frigyes főherceg, hanem ennek vezérkari főnöke: Conrad tervezte és vezette. A balsikerért Frigyes főherceget senki sem okolta. Különben kettőjük között a viszony eszményi volt. De már többi hadvezérünk valódi értéke felől végleges vélemény még ma sem alakult ki. Körülbelül tudjuk, hogy a legszerencsésebb Kövess volt és hogy vezérkari főnöke befolyása alól legjobban függetlenítette magát Boroevic és Pflanzler-Baltin. Nálunk egyébként a vezérkar korántsem játszotta azt a szerepet, mint a német hadseregben, ahol a hadvezérek az 1870/71. évi háború tapasztalatai alapján eltűrték, hogy vezérkari főnökeik hátuk mögött intézkedjenek. A német hadsereg azonban mint szervezet oly elsőrangú, tábornokainak és vezérkari tisztjeinek felfogása oly egyöntetű volt, hogy ilyen túlkapásokat a sereg minden különösebb veszély nélkül elbírt. Ma sem egészen tisztázott a viszony Hindenburg és Ludendorff között. Különösen a volt ellenséges külföld szereti Hindenburg babérait megtépezni, hogy Ludendorffot tolja előtérbe. A német nép maga a helyzetet másként látja. Előtte Hindenburg a nyugalom és bölcsesség márványba faragott szobra, a német hadisten földreszállt képviselője, míg Ludendorff az a fáradhatatlan vezérkari tiszt, ki hadvezérének vállairól a kicsinyes gondokat levette. Maga Hindenburg Ludendorffal való viszonyát a boldog házassághoz hasonlítja, amelyben mindkét félnek a nagy kérdésekről azonos nézetei vannak. Tegyük még hozzá, hogy Hindenburg is a német vezérkarból került ki, ami természetessé tette, hogy hadműveleti feladatok megoldása felől Ludendorffal egyöntetű véleménye legyen. Ha tehát Hindenburg elfogadta vezérkari főnökének célszerű javaslatait, ezt azért tette, mert véleményeik megegyeztek. Azt pedig senki sem vitatja, hogy Ludendorff munkabírása az öreg Hindenburgét felülmúlta.

Szóljunk végül a vezérkarnak a csapathoz való viszonyáról.

Ez a viszony békében általában nem a legjobb, háború esetén pedig attól függ, hogy az első hadműveleteket siker vagy kudarc kíséri-e. A viszony kialakulására még hatással van, hogy a vezérkari tiszt kiválasztásánál nemcsak a tudás, hanem a szerencse is érvényre jut és hogy a vezérkari a ranglétrán a csapattiszténél gyorsabban halad előre, ami utóbbinál megérthető irigységet kelthet, előbbinél pedig az önbecsülést túltengővé teszi. Háborúban a vezérkari tiszt életveszély szempontjából hasonlíthatatlanul biztosabb helyen dolgozik, mint a csapattiszt és több kényelmet is élvez. Emellett ő írja vagy adja ki azokat a parancsokat, melyek a csapatot véráldozattal járó nehéz munkájára küldik. Ez a helyzet a vezérkari tiszttől a csapattal való érintkezésben különös tapintatot és a csapat szükségletei iránt fokozott megértést parancsolna, aminek nem minden vezérkari tiszt adja kellő tanújelét. A vezérkar hajlandó a csapat teljesítő-képességét túlbecsülni, utóbbi pedig önkímélése érdekében helyzetét a valóságnál sötétebb színekben ecseteli. Mindez megmagyarázza a két fél között könnyen keletkező barátságtalan viszonyt.

V. AZ ELSŐ HADITERV

A hadvezér békében a hadsereget a háborúra szervezi és neveli. Háború esetén a hadvezér feladata ott kezdődik, hogy a korszerű haditudomány szerint megszervezett, iskolázott és hadilábra állított seregeit oda vigye, ahol azoknak az állam külpolitikai törekvései leggyorsabb érvényesítése érdekében verekedniök kell. Úgy mondjuk, hogy a hadvezér seregeit „felvonultatja”.

A felvonulást abba a területbe, ahová ezt a hadvezér kívánja, a vezérkar „vasúti irodája” készíti elő, még pedig minden részletére kiterjedőleg békében.

A felvonulási terület kiválasztása a legszorosabban kapcsolatos a hadvezér ama tervével, melyez ő a hadjárat intézésére már békében kigondolt. E terv részleteit a vezérkar „hadműveleti irodájával” dolgoztatja ki.

A haditerv politikai és katonai megfontolásokon alapul, tehát nem katonai, hanem állami ügy. Sok mindenféle tényező hatása alatt és katonai nézőszögből, a tér, idő és erő gondos mérlegelése alapján, a haditerv megállapítja, hogy a sereg támadjon, vagy védekezzék-e, és ezt mily módon tegye? Erre nézve csak annyit említsünk meg, hogy lehet a katonai helyzet olyan, mely a támadás mellett szól, de külpolitikai megfontolás azt parancsolja, hogy az ellenség támadása várássék be. Az is lehetséges, hogy katonai megfontolások a védekezést tanácsolják, de külpolitikai okok, szövetségesekre való tekintet stb. a támadás mellett döntenek. De bármilyen magatartást is ír elő a helyzet, mindkét esetre megvan a hadviselési szabály. Ha a vezér támad, akkor seregeit úgy gyülekezteti, hogy azok a felvonulási területbe való beérkezés után a támadó hadműveleteket a legcélszerűbb irányban és csoportosításban megkezdhessék. Természetes ennél az a törekvés, hogy gyors felvonulással és gyors támadással az ellenséget még készületlen állapotban lehessen találni. Ha a vezér védekezik, akkor seregeit valamely védelemre alkalmas vonalban állítja fel.

Bizonyos, hogy a jó felvonulási csoportosítás a bekövetkező hadműveletekre döntő hatással van.

A haditerv megszerkesztéséhez az ellenségről már békében adatokra van szükség. Nevezetesen tudni kell, hogy az ellenség mikor: a mozgósítás hányadik napján, mily erővel és mely területen fog ellenünk gyülekezni. Ez mondja meg, hogy támadhatunk-e és ha igen, mily irányban, illetve hogy védekeznünk kell-e és hol? Mindezeket, az adatokat a vezérkar „nyilvántartási (kém-) irodája” szerzi meg, még pedig kémkedés és mérlegelés útján. Előbbi célt legjobban oly ellenséges magasrangú vezérkari tisztek megvásárlásával lehet szolgálni, kiknek hivatali állásuknál fogva seregük felvonulási előkészületeiről tudomásuk van. A mérlegelésre alapot az ellenséges haderő szervezési adatai, békebeli elhelyezése és vasúti hálózata, ennek minden részletével együtt nyújtanak. Közismert, hogy a vasúti hálózat, pályaudvarok, kitérők stb. gyakran nem gazdasági, hanem katonai célokból fejlődnek. A mi vezérkarunk például az ellenünk fordult orosz seregek számát, erejét és felvonulási területét a valósághoz nagyon közel járó helyességgel állapította meg.

Különben a hadvezér és vezérkarának vázolt ténykedését legjobban a világháborúból vett példán érthetjük meg.

Conrad az ő békebeli terve szerint, kémirodájának ama helyes megállapítása alapján hogy a mi felvonulásunk az oroszénál hamarabb fejeződik be és hogy az oroszok ezért a Visztulától nyugatra fekvő területet kiürítik, támadni akart. Jogosan számíthatott arra,

hogy az oroszok ellen a háború első hónapjában még túlerővel léphet fel és tudta azt, hogy az erőviszony az első hónap elteltével visszavonhatatlanul hátrányunkra tolódik el. E megfontolás alapján békében fogant haditerve a mi seregeinket Közép- és Kelet Galiciában, nagy félkörben a San torkolatától Czernowitz felé, a határhoz közel gyülekeztette. Innen akart, a főerővel a balszárnyon, észak felé támadásba átmenni. E haditerv alapján készült a felvonulási terv, a seregek beosztása és tagozása stb.

Ez a terv a háború kitörése után megváltozott. A szerbek ellen elrendelt mozgósítás és megkezdett felvonulás összekuszálta az oroszok ellen néhány nappal később elrendelt mozgósításra és felvonulásra tett békebeli előkészületeket. Az oroszokkal szemben mutatkozni elméletileg helyesen kiszámított időelőnyünk és erőelőnyünk ennek következtében veszendőbe ment. Ezért Conrad elrendelte, hogy seregei egyelőre a védelemre alkalmas San-Dnyeszter vonala mögött, vagyis az eredetileg tervbe vett terület mögött néhány napi járásnyira gyülekezzenek. A cél a védekezés volt.

De a gyülekezés az új területen még nem fejeződött be, mikor Conrad hamis hírek alapján mégis visszatért támadó eszméjéhez és ezért fel nem készült seregeit észak felé támadásra indította. Azt hitte, hogy az oroszoknak Berlin felé irányuló támadását csak így akadályozhatja meg.

Természetes, hogy a vezérkar ennyi módosításra békében nem készülhetett elő, de Conrad első terve szerint tett hadi előkészületei jók voltak.

A német vezérkar is tájékozva volt arról, hogy a francia és az orosz seregek hol fognak Németország ellen felvonulni. Ennek megfelelően történt a német hadak felvonulása, Lüttichnek békében a legapróbb részletekig kidolgozott megrohanása stb. Ezzel szemben a német felvonulás a franciákat és belgákat meglepte.

Fejezzük be a békében végzendő hadimunkára vonatkozó fejtegetést azzal, hogy a felvonulási terület megválasztása - a haderő általános magatartását szabályozó politikai irányelveken belül - a hadvezér dolga. A vezérkar feladata, hogy a felvonulás zavartalanul és a lehető legnagyobb gyorsasággal történjék. A vezérkar azonban nem tehet arról, ha a hadvezér kapkod vagy ha a hadvezért a külügyminiszter rossz politikája az előkészületeknek megváltoztatására kényszeríti az utolsó pillanatban. A hadvezér utalhat azokra a hátrányokra, amelyek a kapkodásból természetesen adódnak, de a döntés az állam érdekének megóvásáért felelős kormányzat dolga.

A felvonulásra nézve a jövő háború bizonyos téren meglepetéseket hozhat.

A haditudósok ugyanis legújabbán sokat foglalkoznak azzal a gondolattal, hogy az állam haderejének felvonulása a régi szokástól eltérőleg, célszerűbben két részletben történhetnék.

A békeállományú hadsereg volna az első lépcső. Ez megfelelő szervezettség mellett minden pillanatban rendelkezésre áll arra, hogy az állam - esetleg hadüzenet nélkül vagy utólagos hadüzenettel - a határra dobja, honnan a hadműveleteket a készületlen ellenséggel szemben azonnal megkezdhetné, katonailag fontos területeket foglalhatna el, az ellenség számára döntő jelentőségű vonalakat szállna meg. Gyors fellépésével megzavarná az ellenfél mozgósítását és felvonulását.

Emellett ez az első lépcső: a minden hadi feladat megoldására kiválóan alkalmas „hivatásos hadsereg” biztosítaná az állam nagyarányú személyi és anyagi - ipari - mozgósítását és biztosítaná a szükséges időt arra, hogy az államban rejlő hadviselési erő minden téren harcra-kész állapotba helyeztessék. Az utóbbi hadviselési erő tartalékos és népfölkelő katonái: a „néphadsereg” hadi alakulásai alkotnák a második lépcsőt.

A világháború erre nézve már bizonyos előzményt nyújtott: a németek 1914-ben a mozgósítás negyedik napján, azaz a felvonulás megkezdése előtt Lüttichet hét békeállományú dandárral rohanták meg.

Ha két szembekerülő fél ezt a módszert alkalmazza, akkor természetesen két felvonulást fog előkészíteni és végrehajtani. Ez a múltakhoz képest annyiban fog új helyzetet teremteni, hogy a két ellenfél hadereje nem egyszerre, hanem két részletben fog egymással megütközni. Nyilvánvaló, hogy az első rész harcainak eredménye a második rész alkalmazására nézve bizonyos alapot szerez. Az előny az erősebb békehadsereg oldalán lesz. Ez a körülmény az államokat nagy békelétszámú sereg tartására fogja késztetni, mihelyt a világháborús „győzőknek” a párizskörnyéki békeszerződésekkel teremtett viszonylagos biztonsága a szerződések katonai határozványainak törlésével megszűnik. A fegyverkezés korlátozására vagy a leszerelésre tehát egyáltalában nem lehet számítani.

VI. AZ ELSŐ HADMŰVELETEK

A hadviselésnél szembetűnő jelenségeket legkönnyebben akkor érthetjük meg, ha a nagy seregek mérkőzését két embernek minden fogást megengedő párharcára egyszerűsítjük le. Egymással szembe kerülő két ember testi és lelki ereje nagyjában ugyanazokból a tényezőkből tevődik össze, mint két megütközésre kész hadseregé. A különbség lényegében csak az, hogy a hadsereget alkotó harcosok önmaguk erejét nemcsak kézfegyverekkel, hanem gépszámba menő harci eszközökkel is fokozzák.

Két ember párharcát testi és lelki ügyesség mellett a „kiszámíthatatlan véletlen” kifejezés alatt összefoglalható egyéb körülmények döntik el. Utóbbiakra nézve elég, ha arra a bizonyos almahéjra utalunk, amelyen éppen az erősebb fél csúszhatik el.

Két sereg mérkőzésében ugyancsak az erők szerepelnek. Ezeket a szabatoság kedvéért úgy fejezhetjük ki, hogy a vezér tehetsége a haditerv kidolgozásában és végrehajtásában, a véletlenek és sűrűdások okozta zavarok legyőzésében, a haderő nagysága, anyagi és erkölcsi erejéből adódó minősége döntenek a siker felől.

Mindkét sereg arra törekszik, hogy ellenfelét egy csatában, vagy legalább is rövid időn belül megsemmisítse, ha pedig ez nem sikerül, mégis annyira megtörje, hogy további ellenállása céltalanná váljék. Az ellenálló erejétől megfosztott fél kénytelen a győző külpolitikai követeléseit teljesíteni.

Természetes, hogy e törekvés elé hatalmas akadályok tornyosulnak. Ha a megsemmisítő csapáshoz szükséges erőfölény rendelkezésre is áll, még az is kell, hogy az ellenség oly helyzetbe kényszerítse magát, amelyből nem menekülhet. Ilyen ellenfélre a bevezető hadműveletek alatt számítani nem szabad, mert a józan megfontolás azt parancsolja, hogy ellenfelünkről annyi ügyességet tételezzünk fel, amennyi magunkban van. A hadműveleteknek a felvonulási helyzetből való megkezdésénél tehát kénytelenek vagyunk szerényebb célokkal megelégedni.

Ezért mérkőzés esetén mindkét hadsereg igyekszik ellenfele gyenge, nehezen védhető oldalát eltalálni és oda csapást mérni. Nyilvánvaló, hogy ennél a siker nem csupán a nyers erőn, hanem az ügyességen: a hadvezér agymunkáján is múlik.

Hogyan érvényesíti a hadvezér az ő szellemi erejét?

A tapasztalat azt mutatja, hogy legnagyobb az eredmény akkor, ha sikerül az ellenfelet bekeríteni és elfogni, mert ezzel az ellenfél legerősebb külpolitikai fegyvere rögtön megsemmisül. Így tett Hannibal Cannaenál Varus légióival, 1870-ben Moltke Sedannal MacMahon seregével, 1914-ben Hindenburg Tannenberg-nél az orosz Narew-sereggel, ilyen bekerítésre gondolt 1914-ben, a francia hadszíntéren, a Schlieffen-féle terv, mely azonban nem az elgondolt alakban került végrehajtásra és ezért kudarcot vallott.

Különben a bekerítés még nem elég, mert a bekerített csapat kivághatja magát. A világháborúban erre is van példa. 1914-ben a lodzi csata alatt Mackensen seregének bekerítő hadműveletre rendelt balszárnyát: a Scheffer tábornok vezérlete alatt vakmerően előretörő 3 gyalog és 2 lovas hadosztályt maguk az oroszok kerítették be. De Scheffer csapatai az orosz gyűrűn átvágták magukat és magukkal hozták a bekerítő hadművelet és átvágás alatt szerzett egész zsákmányukat.

Nyilvánvaló azonban, hogy a bekerítéssel kivívható döntő siker lehetőségét nemcsak a hadművelet merész tervezése és kockázatos végrehajtása, hanem az ellenfél hadvezetésében mutatkozó ügyetlenség is nyújtja, ami a tevékeny hadvezérnek alkalmat szerez úgynevezett „kettős átkarolással” az ellenség mindkét szárnyának megkerülésére és ennek kapcsán a teljes bekerítésre. De nem szabad azt gondolni, hogy valamely hadműveletet kezdettől fogva kettős átkarolás gondolatával lehet megtervezni. Ilyenre az alkalom csak a hadműveletnek folyamán adódik.

Az első, a felvonulást közvetlenül követő hadműveletnél az ily kettős átkarolás útján elérhető bekerítésre alkalom már csak azért sem nyílik, mert a két szembenálló vezér egyike sem lehet oly ügyefogyott, hogy seregét már a felvonulásnál oly lehetetlen csoportosításba hozza, mely a kettős átkarolást kihívja.

A felvonulási csoportosítás befejezése után a hadműveletre kész két sereg a vívásban gyakorlott két párbajvívó ama elhelyezkedéséhez hasonlít, mikor ezek a kardot kézbe vették és egymással szemben vívóállásba helyezkedtek. Mindkettő kész a másik vágásának kivédésére. Mindkettőnek van azonban valamilyen terve is, amelynek alkalmazásával ellenfelét harc képzetelenné véli tehetni. Gyakran mindketten támadnak, de megesik az is, hogy kezdetben az egyik védekezésre szorítkozik. Ellenfelének a támadásban mutatkozó gyengéit akarja kiismerni, hogy aztán visszacsaphasson.

A két hadvezér is ilyen helyzetben van. Mindkettőnek van valamilyen terve. Ennek a tervnek támadólagos vagy védőleges megoldási szükségessége az ellenség gyanított helyzetéből és a vezér csapataira nézve az idő, erő és tér összetevéséből adódik.

Ha a vezér a támadás mellett dönt, akkor valamely erős elhatározásra kell jutnia arra nézve, hogy vele szemben álló ellenfelét milyen módon támadja meg. Minthogy ilyenkor a két sereg majdnem minden esetben a határ mentén egymással szemben áll, azaz egymásnak arcát mutatja, a támadó félnek a lökés, illetve csapás irányára nézve sok választása nincs. Szinte szabálynak mondható a támadó hadvezér ama törekvése, hogy az ellenséges hadsereg valamelyik szárnyára arctámadással, vagy valamelyik oldalára - némi hadmozdulat útján - átkaroló támadással mérjen csapást és az így elért részleteredmény kibővítése útján arasson döntő győzelmet. Ehhez szükséges, hogy a hadvezér haderőinek ügyes csoportosításával az ellenségnek megtámadásra kiszemelt szárnya vagy oldala ellen viszonylagos túlerőt a kellő idő alatt hozzon össze.

Ebben rejlik az erővel, idővel és térrel való számvetés lényege, amit így is fejezhetünk ki:

- 1) a támadás sikeréhez - legalább elméletben - túlerő kell,
- 2) a helyi túlerő kialakításának előfeltétele, hogy gyorsan történjék, nehogy az ellenség ellenrendszabályai idejében kiegyensúlyozhassák,
- 3) a támadásnak döntő hatása csak akkor lehet, ha oly területből és oly irányban éri az ellenséget, amely támadást nem vár és ezért nehezen védheti ki.

Természetesen ez az éremnek csak egyik oldala. A másik oldalon van az ellenség terve, amely kifürkészhetetlen, de amelyről feltehető, hogy ellenfele tervét keresztezni igyekszik. Elkerülhetetlen, hogy az a hadvezér, ki ily szárny- vagy oldaltámadásra vagy bármily más hadműveletre határozza is el magát és azt végrehajtja, bizonyos kockázatot ne vállaljon. Nevezetesen: az arcvonal egyik részén a viszonylagos túlerő összehozása a támadó csoport megalakítása céljából az arcvonal más részeinek gyengítésével jár, amit a jól tájékozott ellenség itt támadásra használhat ki. A meggyengített arcvonalszél veresége a tervet felboríthatja, mert a szárny- vagy

oldaltámadásra szánt haderőket ettől a céltól elvonja. A szép tervből tehát nagyon könnyen eldönthetetlen küzdelem, sőt vereség fejlődhetik ki.

Ha a világháború első nagy hadműveleteit ebből a nézőszögből tekintjük át, azt látjuk, hogy a támadásra indult seregek ellenfelük szárnyára vagy oldalára akarták az első lökést intézni. Vegyük ezeket sorra.

A német hadvezetés a nyugati hadszíntéren a francia haderő északi szárnyának átkarolására törekedett. Ezt csak Belgium semlegességének megsértése árán érthette el. Nem is riadt ettől vissza. Az átkaroló hadcsoportot alkotó 1., 2. és 3. német sereg átvonult Belgiumon, hogy a végrehajtott nagy kanyarodással a francia haderők északi oldalára hasson. A francia hadvezetés pedig a német haderő déli szárnya ellen ment át támadásba. Ismeretes, hogy az első hadműveletek egyik oldalon sem hoztak döntő eredményt. A franciák vesztek, de nem sorsdöntő csaták között az átkaroltatás elől magukat még idejében kivonták.

Az orosz hadvezetés túlerejét a Kelet-Poroszországot védő német sereg ellen két nagy csoportban és pedig kelet felől arcbán (a mazuri tavaktól északra) és dél felől átkarolólag, (a mazuri tavaktól nyugatra) intézett támadással akarta érvényre juttatni. Elméleti számítás szerint az orosz hadműveletnek a bevetett haderők nagyságánál fogva sikerülni kellett volna. Hindenburg magasabb vezéri képessége azonban jól számolt az orosz hadműveletekben megnyilvánuló nehézkességgel és erre tudatosan alapított, mikor merész és gyors hadműveleteivel az orosz túlerő két csoportját egymás után külön-külön megverte.

Az osztrák-magyar hadvezetés az északi (galíciai) hadszíntéren szárnytámadást hajtott végre, mikor főerejét a balszárnyra helyezte és itt Dankl és Auffenberg seregével észak felé, a Visztula és a Bug folyók között, előretört. Ez a szárnytámadás kezdeti sikerek (Krasnik és Komarow) után megtört, mert az orosz ellenkező szárny támadásának döntő sikere Conrad terveit halomra döntötte.

A déli hadszíntéren Potiorek erős déli szárnyal akart támadni és gyenge északi szárnyal lekötöni, de szándéka meghiúsult, mert gyenge északi szárnyát a szerb túlerő megverte, mielőtt a déli szárny érvényesült volna.

Most már felmerül a kérdés, hogy itt, az első támadó hadművelet tervezésénél miben nyilatkozik meg a hadművészet, mikor a szárny- vagy oldaltámadás kigondolása semmi különös szellemi rugékonyságot nem követel meg. Csak arról kell döntenie, hogy a támadás jobbról vagy balról történjék. E kérdésnél megint arra kell utalnunk, hogy a tervezés alapját bizonytalan tényezők alkotják és ezért minden terv kockázatokat is rejt magában. Ha a nagy felelősséggel terhelt vezér a bizonytalan mennyiségű értékeket megmagyarázhatatlan ösztönrel mégis megközelítő helyesen tudja számvetésébe állítani és ugyancsak ez, az ösztöne súgja meg neki, hogy az adott esetben a kockáztatásban mennyire mehet és ebben a bizonytalanságban határozott sikert vív ki, akkor hadvezetése a művészi jelzőre reáshozható.

Lássuk most a védelem első formáját!

Az a hadsereg, mely kezdetben védelemre szánja magát, ezt abban a reményben teszi, hogy az első kedvező alkalmat az ellentámadásra használja fel. Kizárólag passzív védelemmel döntő sikert aratni nem lehet.

A védekező félnek kétségtelenül megvan az az előnye, hogy teljes figyelmét az ellenfél rendszabályainak kifürkészésére fordíthatja. Minthogy pedig a támadó a hadművelet végrehajtása közben, mint már korábban említettük, a helyi túlerő összpontosítása és ennek esetleges

átkaroló mozdulata érdekében szükségszerűen kockázatot vállalni kénytelen, a védő ennek idejében való felismerése esetén hatásos ellenrendszabályok megtevésére alkalmat talál. A nehézség az „idejében való felismerésben” rejlik.

A világháború első hadműveletei a sikerült védelem két ragyogó példáját nyújtják. Az egyik: Kelet-Poroszország védelme. Erről később szólunk. A másik: A szerb hadsereg védekezése 1914 augusztusában. A szerb haderő zöme ekkor Kragujevac előtt vett felállítást azzal a szándékkal, hogy bevárja az osztrák-magyar hadaknak betörését a határon át és mihelyt kedvező alkalom nyílik, valamelyik irányban ellentámadásba menjen, át. A kedvező alkalmat Potiorek hadvezetése Frank seregének elszigetelt vállalkozásával megadta. Ezt az alkalmat a szerb hadvezetés felismerte és teljes sikerrel ki is használta.

A fentiekben vázolt első hadműveletek a haderőknek abból a csoportosításából adódnak, amelybe a seregek a felvonulás útján jutnak. Minthogy mindkét fél a másiknak felvonulási erőcsoportosítását már békében, legalább nagy vonásokban ismeri, az első hadműveletekre szóló tervet bizonyos fokban már békében lehet előkészíteni. Mivel így sok eshetőséget nyugodtan, előre meg lehet fontolni, sőt bizonyos erőegyensúlyt is el lehet érni, amennyiben a gyengébb fél már békében megépített erődítésekkel vagy szövetségesek szerzésével pótolhatja a maga serege eleven erejében mutatkozó hiányt, azaz nagyban és egészben két, egymással egyenes vonalban szembekerülő sereg első mérkőzéséről van szó, nem valószínű, hogy már az első csaták végleges döntést hozzanak. Más az eset, ha az egyik hadvezér a másikkal szemben hadvezetési tudás tekintetében, egyik hadsereg a másikkal szemben minőség tekintetében nyomasztó fölényben van.

Az első tényező: a hadvezéri tudás békében nem mérhető értékmennyiség.

A második tényező: a hadsereg minősége, megközelítő értékkel már békében is megállapítható abból, hogy milyen a hadsereg emberanyagának természetes alkalmassága és milyen a tanult képzettsége a hadi mesterségre s hogy milyen a hadianyaga. Utóbbiakra kissé bővebben kiterjeszkedünk.

VII. AZ „ÉLŐ” ÉS „HOLT” HADIANYAG

Valamely hosszabb békekorszak után következő háborúba a hadsereg egészen más harci felszereléssel vonul, mint aminővel legutolsó háborúját megvívta. Közismert dolog, hogy a fegyverkezés állandóan folyik és a harci eszközök a legteljesebb béke idejében is szakadatlanul fejlődnek.

Vegyük például az 1866. évi osztrák és az 1914. évi osztrák-magyar haderő között fennállott fegyverzeti különbséget. 1866-ban a gyalogosnak elöltöltő puskája volt, melynek körülményes kezelése a tűzhatás helyett a szuronyt helyezte előtérbe; a tüzérség elöltöltő ágyúból lőtt, melynek hordtávolsága háromezer lépés alatt maradt. 1914-ben a katona már, miután békében elhasználta a Wenzl és a Werndl hátultöltő puskát, a javított mintájú Mannlicher-féle gyorstüzelő puskával harcolt, mely a szuronyt háttérbe szorította; a hadseregnek 6 km-re hordó gyorstüzelő ágyúja volt, melynek hatását kiegészítette a tarack és fokozta a még nagyobb hordtávolságú nehéz tüzérség. A jó Mannlichert anyagi és erkölcsi hatásban sokszorosan felülmúlta a kerepelő géppuska. Ezek mindegyike egy gyalogszakasz tűzerejét képviselte és ellenük a gyalogság támadása dőre vállalkozásnak bizonyult. Mindez, a harcmodor gyökeres változását kényszerítette ki. A harcosok fedezék mögé kényszerültek, a csatateret a szem számára üresek lettek.

A harcmodor természetesen kénytelen a mindenkor fegyverzethez igazodni. Ezért minden új fegyver a harcászatot is módosítja, ami új harci alakzatok alkalmazásában és békében új harci szabályzatok megjelenésében nyilvánul.

A hosszú békekorszak alatt történő fegyverzeti újítások azonban a harci erők fokozására irányuló elméleti megfontolások eredményei, anélkül, hogy a gyakorlat: a háború ezeknek az újításoknak valódi értékét, valódi anyagi és erkölcsi hatását bemutathatta volna. Ezért minden új szabályzat kénytelen az új fegyverhatás elképzelésének alapjára helyezkedni, mikor az új fegyverzet alkalmazására és hasonló fegyverzet ellen való védekezésre új támadó és védő harcmodort ír elő. A háború aztán bebizonyítja, vajjon a hadseregnek békében történt fegyverzeti és harcászati fejlődése helyes irányú volt-e?

Helyes fejlődés az egyik seregnél, helytelen irányba terelődött fejlődés a másik seregnél bizonyos esetekben két sereg között oly minőségbeli eltérést hoznak létre, hogy a hamis irányban fejlesztett sereg egyébként még ügyes hadvezetése vagy a csapat harci derekassága sem segíthet ezen.

Így például az 1866. évi osztrák sereg, a csaták és véres veszteségek tanúsága szerint, igen magas értékű harci erényeket árult el, de a porosz seregtől mégis vereséget szenvedett, mert ennek hátultöltő és az akkori felfogás szerint gyorstüzelő puskáján a legelszántabb osztrák szuronytámadás is megtört. Ezt a porosz puskát az osztrák hadvezetőség már békében is ismerte, de bizonyos elméletek alapján annak használhatóságában nem bízott. Az osztrák haditudósítók azzal érveltek, hogy a gyorstüzelő puska a katonát lőszerpazarlásra és emellett még az ellenség támadásának bevárására csábítja, tehát a támadó szellem károsítását idézi elő.

Érdekes az is, hogy például a világháború előtt nagy vita folyt arról, vajjon az ágyúkat védőpáncéllal szereljék-e fel? Sokan arra utaltak, hogy a védőpáncél a tüzért túlságosan fedezésre készíti és ezért egyéb teendőit hanyagolja el. Különben is a fedezékkeresés nem katonás dolog.

Az előadottakból már eléggé kiviláglik, hogy a hadvezérnek mily fontos feladat jut a hadsereg felfegyverzése és harcmodorának megállapítása körül. Döntő fontosságú ez a feladat, mert az itt elkövetett tévedések háborúban véresen bosszulják meg magukat, áttanulásra pedig nincs idő, mert hiszen a támadás vagy védelem módszerét, amelyet a sereg a csatateren ellenfelével alkalmazhat, nemcsak az ellenség fegyverzete, hanem a sereg saját fegyverzete is szabja meg. Érdemes erről még bővebben is beszélni?

A hadászatról és a harcászatról vallott általános elvek 1914-ben minden hadviselő félnél nagyjában azonosak voltak, minthogy a fegyverzet minősége is, (de nem a mennyisége) csekély eltérésekkel ugyanaz volt. A főpontokban tehát nem volt különös eltérés. A hadvezéreket egyaránt és talán túlzottan is áthatotta a támadás gondolata. Az, erő, idő és tér jelentőségét minden vezérkar a papiroson egyformán értékelte. De e tényezőket a hadsereg fegyverzeti mennyiségében és harci erényeiben rejlő anyagi és erkölcsi értékkel összhangba kell hozni. Utóbbi követelményt példán érthetjük meg.

Az osztrák-magyar haderő első vonalbeli alakulásainak fegyverzeti értéke mennyiség szempontjából nem állt a kor színvonalán. Egyben némely részeinek erkölcsi értéke is a kellő színvonal alatt maradt. Mindez kétségtelenül hátrányosan befolyásolta hadi alkalmazhatóságát, amit az osztrák-magyar hadvezetés nem eléggé méltányolt. Ez nyilvánult abban, hogy oly támadó feladatok megoldását hajszolta, melyek a sereg teljesítőképességével nem álltak arányban.

A támadó harcmodor előnye a védővel szemben kétségbevonhatatlan ugyan, mert csak a támadás hozhat döntő eredményt. Ezért például egészen helyénvaló volt a mindenáron való támadás a német seregnél, ahol a sikerre reményt nyújtott az, hogy a támadásban minden 1.000 német gyalogos útját hat acélágyú egyengette. De a legtöbb esetben vérpazarlásra és kudarcra vezetett az az osztrák-magyar seregnél, ahol minden 1.000 baka támadását alig három bronzágyú készíthette elő és mikor az orosz, tüzérség erősebb volt.

Hadseregünktől követelt harci erőfeszítést jól jellemző a következő összehasonlítás: a világháború kezdetén a németeknél 160, az oroszoknál 290 és nálunk 340 gyalogosra jutott egy ágyú. A hátrányunkra mutató erőviszonyt még súlyosbította az, hogy a német és az orosz ágyú a mienknél nagyobb hordtávolságú volt. Mindezekből következik, hogy valamely harci feladatnak tüzérségi, tehát igen fontos részét a német sereg a mienkhez viszonyított kétszeres erővel végezhetette el s ennek megfelelően a siker kétszeres valószínűségével foghatott munkájához.

A csatában ugyan a siker sok minden tényezőtől függ, de bizonyos, hogy a német sereg már ezután tüzérségi erejénél fogva olyan eszköz volt, mellyel merész haditervek végrehajtását is nyugodtan meg lehet kísérelni. A mi seregeink anyagi felkészültsége azonban az alkalmazás merészebb jellegű lehetőségének határait megsűkítette. Ezért a mi vezéreink részéről a hadművészet alapelveit csak bizonyos fenntartással vagy óvatossággal lehetett volna érvényesíteni. Nem lett volna szabad azt mondaniuk, hogy az elmélet szerint ez vagy az a helyes, tehát ezt vagy azt kell tenni, hanem azt a határt kellett volna megtalálniuk, ameddig a sereg fegyverzeti hiányosságainak tekintetbevételével, az elméletileg helyes eljárást megközelíthették.

Érdekes, hogy a németek az osztrák-magyar haderőt erre nézve mily helyesen ítélték meg. 1913-ban, vagyis egy évvel a háború előtt, azt írták a volt monarchia seregéről, hogy az „a számszerű erő, a kiképzés alaposága, a szervezés és részben a fegyverzet tekintetében még kívánni valót hagy hátra”. Az alapos németek valószínűleg ellenfeleinkkel szemben mutató „főlényünket csak a kiváló tisztikarban, a vezetők iskolázásának előhaladásában, az élénk

támadó szellemben és az eddig látszólag jó fegyelemben” látták. Ha ez így is volt, nem jelentett anyagi, hanem csak erkölcsi előnyt.

Az idézett német bíráló a volt monarchia hadseregében tehát oly hiányokat állapított meg, amelyek fennforgása ezt a hadsereget túlságos merész feladatok sikeres végrehajtására, legalább elméletben, képtelenné tette, ha ez körülbelül egyenlő minőségű ellenséggel került szembe. Ezekben a hiányosságokon csakis hadvezetésünk nagy fölénye vagy ellenfeleink teljes hadászati tehetetlensége segíthetett volna. Ez az eset nem következett be. Minthogy pedig az ily esetet a reális számvetésbe beállítani nem is lehet, a hadvezetés óvatosságával lehetett volna a hiányzó harckészséget kiegyensúlyozni. Conrad azonban hadvezetésének merészségével a németeket felülmúlta.

A haderő fegyverzeti minősége tehát megszabja, hogy a hadvezér a kívánatos és a lehetséges között meddig mehet. A kellő mérték megtartása a hadvezetés művészetéhez tartozik.

Térjünk át most arra, hogy a hadvezetést az élő (ember) anyag minősége mennyiben érinti.

Az emberanyag hadviselési minőségét a harci erények és a harcra való iskolázottság foka szabja meg.

A harci erény a népben rejlő adottság. Nem kell bővebben indokolni, hogy például a magyar a csehnél hasonlíthatatlanul harciasabb. Természetes az is, hogy a harci erények teljes kibontakozását sok körülmény elősegítheti vagy gátolhatja. Ide tartozik például az, hogy a háború népszerű-e, van-e a seregnak bizalma a hadvezetésben, kellő gondoskodás történik-e a csapat élelmezéséről és kíméléséről stb.

A harcra való iskolázottság legmagasabb fokának azt kell tekintenünk, hogy minden katona az ellenség előtt végzendő szolgálatát: a maga külön hadi mesterségét tökéletesen értse. Ne érje meglepetés abban az irányban, hogy oly fegyvert nyomnak a kezébe, melyhez nem ért, vagy oly feladatot kelljen megoldania, aminőre nem készítették már békében elő. Röviden: háborúban is csak a békében tanultakat alkalmazza.

Az iskolázottság mellett még a gyakorlottság is nagy szerepet játszik.

Erre nézve megint példával élhetünk.

Az 1914-ben kivonult német hadsereg minden gyalogszázada kétharmad részben fiatal, 21-23 éves tényleges katona volt, egyharmad része pedig 24-25 éves, ugyancsak tényleges szolgálata alatt teljesen kiképzett, fiatal tartalékosokból került ki. A mesterségét mindenki értette, mert vagy tényleges volt, vagy mert még nem felejthette el. A század nagyobb része - fiatalságánál fogva - még nőtlen volt. A legénységet tehát a feleség és gyermek sorsáért aggodalom nem terhelte. A század korban, képzettségben és követelhető erőteljesítményben homogén csapatot képviselt, eltekintve attól, hogy minden tagja német volt.

Az osztrák-magyar sereg gyalogszázadának átlagban negyedrésze volt tényleges, háromnegyed részben pedig 23-32 éves emberekből tevődött össze. Utóbbiak csekély százaléka nem is nyert kétévi kiképzést, hanem póttartalékos volt, azaz elmélet szerint „kevésbé kiképzettek” számított.

A 10-12 évfolyamot felölöző századnál természetes, hogy a legénység nagyobb fele feleséget és gyermeket hagyott odahaza, akikért gond nyomta. Ennek a 10-12 évfolyamnak idősebb felénél a régen eltelt tényleges szolgálatban tanultak sok részlete elfelejtődött. Mindezekhez járult még az, hogy sok ezred századaiban két vagy több nemzetiség keverődött össze. Ezek némelyike a harci erény alacsony fokán állt. Tisztjeiket sokan

nem értették meg. Ütközetekben természetesen leghamarabb a század legértékesebb elemei pusztultak el.

A felsorolt hátrányokon a hadvezér a monarchiában rejlő okoknál fogva békében nem segíthetett. A monarchia nemzetiségi összetételét vagy véderőtörvényét nem változtathatta meg. A csapatban rejlő hiányosságok kiegyensúlyozása tökéletesebb holt hadianyaggal a monarchia szerény pénzügyi eszközein múlt. Mindebből azonban a hadvezérnek azt a következtetést kellett volna levonni, hogy a mi csapatainkban elkerülhetetlenül meglévő hátrányokat hadvezetésében tekintetbe vegye. Az osztrák-magyar hadosztály nem teljesíthette azt, amit a német hadosztály végzett.

De volt még más jelenség is.

Az a tudat, hogy háborúban túlerővel lesz dolgunk, hadvezetőségünket arra csábította, hogy ezt a túlerőt megfelelő holt hadianyag hiányában emberanyaggal egyenlítse ki. Ezért külön csapatok alakítására igénybe vette a kevésbé alkalmas, mert kevésbé kiképzett (póttartalékos) vagy öregebb (népfölkelő) évfolyamokat. Előbbiekből menetdandárokat állított össze, kezdetben azzal a céllal, hogy ezekből az azonnal kivonuló csapatokból az első vonalnak véres veszteségek okozta hiányait pótolja. Ilyenformán közel 50%-os pótlást helyezett készenlétbe. De a géppuskák nélkül és minimális tüzérséggel kivonuló és gyakorlatlan, azaz véres harci feladatok megoldására egyáltalában nem alkalmas menetdandárok már kezdetben az első vonalba kerültek. Például Auffenberg már az első csata megvívása előtt, 1914 augusztus 19-én kiadta a parancsot: „A 2. és 9. menetdandár hadműveletileg alkalmazandó.” Ez annyit jelent, hogy nem pótlásra, hanem harcra.

A népfölkelő dandárok maguk egész sereget alkottak. Létszámuk 8 hadtestével volt egyenlő, de legénységüknek, az 1914. évi viszonyokhoz számított magas koránál, gyakorlatlanságánál és hadianyaggal való hiányos felszerelésénél fogva csak az arcvonal mögött való szolgálatra voltak alkalmasak. Esetleg oly helyekre lehetett őket állítani, hol pusztá jelenlétükkel, de nem a bennük rejlő csekély harcerővel fejthetnek ki hatást.

A népfölkelő dandárok azonban szintén az első vonalba kerültek, hol - ha idejében nem hátráltak meg - felesleges módon a halottak, sebesültek és foglyok számát szaporították.

A haderő emberanyagának minősége tehát szintén fontos hadviselési tényező. A hadvezérnek számvetéseiben erre figyelemmel kell lennie.

VIII. A HADI MANÓVER

Az első csaták után, bármilyen is eredményük, a hadi helyzet gyökeresen megváltozik.

Ez a változás nemcsak abban jut kifejezésre, hogy a haderő arcvonalának bizonyos részei sikert aratnak és így tért nyernek, vagy vereséget szenvednek és így tért vesztenek, hanem abban is, hogy a megmérkőzött arcvonalrészek hadiértéke is módosul. Anyagi erőcsökkenés áll be az egész vonalon, a hadi fáradalmak és a harc okozta kimerülés, az elszenvedett véres (halottak és sebesültek) és vértelen (betegek és foglyok) veszteségek következtében. Erkölcsi erőnövekedés vagy csökkenés van ott, ahol az arcvonal sikert aratott vagy kudarcot vallott.

A változott helyzet új elhatározásokat tesz szükségessé. Ez pedig megköveteli, hogy az alvezérek működésük szabályozására új parancsokat kapjanak. Bekövetkezik ezzel az időszak, mikor a hadvezér egyénisége teljes mértékben érvényesülhet.

Jellemezzük kissé részletesebben az első mérkőzés után beálló légkört.

Az első küzdelmek eredményei abban is megnyilatkoznak, hogy az ellenséges és a tulajdon helyzetről alkotott kép teljesen összekuszálódott. Nehéz annak megítélése, hogy a lezajlott és helyenként még dúló harc milyen valóságos eredményt, milyen anyagi és erkölcsi erőelhasználódást idézett elő, milyen lesz ennek hatása a legközelebbi időre és hogy ennek következtében a hadvezér a helyzet kialakulására nézve mire számíthat s hogy csapataitól a következő hadműveletek során mily erőfeszítést követelhet, anélkül, hogy a hírt túlfeszítené s hogy mindezek a körülmények az ellenségénél miként alakulhatnak.

Mínt hogy a hadvezér maga nem szállhat ki személyesen minden csapatához, hogy viszonyaikról meggyőződjék, alvezéreinek és kiküldött vezérkari tisztjeinek jelentései és helyzetmegítélései alapján kénytelen dönteni. Az így nyert adatok azonban nagyon gyakran nem fedik a valóságos helyzetet, mert azokat az alvezér optimista vagy pesszimista felfogással, többé-kevésbé színezi, még akkor is, ha a jelentés nem tudatosan hamis.

Mert ilyen is van: az egyik alvezér vereségét akarja enyhébb színben feltüntetni, a másik pedig győzelmét akarja túlságosan kidomborítani stb. A fővezér tehát kénytelen új elhatározásokra jutni, anélkül, hogy az elhatározásra szilárd alap állana rendelkezésre. Mindez eléggé bizonyítja, hogy a hadvezér helyzete az első csaták után egészen más, mint a felvonulás befejezésekor.

A hadvezér azonban egyet mindenesetre lát, mégpedig azt, hogy haditervének végrehajtását az ellenség bizonyos módon keresztelte. Utóbbinak mértéke természetesen minden esetben más. Ez a mérték az első mérkőzés bizonyos fokig homályos eredményéből adódik. Legtöbb esetben pedig ez a mérték a mérkőzés jelenségeinek a hadvezérré tett hatásából keletkezik, s így nemcsak anyagi, hanem szellemi erők harcának eredménye. Az egyik hadvezér megvertnek érzi magát, holott ellenfele vonul vissza. A másik hadvezér teljes győzelmet vélt aratni és ezért a legerélyesebb üldözésre intézkedik, holott ellenfele a legteljesebb rendben és visszacsapásra készen hátrál stb.

A hadvezérben kialakuló érzés mondja meg, hogy az első csaták után mi a teendő?

Az elmélet erre egyszerű választ ad: a megvert fél iparkodjék magát az ellenséges hatás alól kivonni, hogy mozgási és elhatározási szabadságát új mérkőzésre mihamarabb visszanyerje; a győztes fél iparkodjék győzelmét ellenfelének teljes megtörése céljából kiaknázni.

Mindkét félnek hadimozdulatokban - „manőverben” - megnyilvánuló ily törekvése előbb-utóbb új hadműveleteket, új csatákat idéz elő.

Szóljunk most ezekről a manőverekről - a világháborúhól vett példák alapján.

A nyugati hadszíntéren a németek és a francia-angol szövetségesek között 1914 augusztus utolsó harmadában frontálisan vívott határ menti nagy csaták döntő eredmény nélkül végződtek ugyan, de a francia hadvezér seregeinek kedvezőtlen, mert a Belgiumon át végzett német átkaroló hadmozdulat kivédésére nem alkalmas csoportosítása alapján feladta a határ megvédésének gondolatát és hátrálásra szánta el magát. Tette ezt azért is, hogy az ellenséges hatás alól magát kivonja s az ellenségtől eltávolodva, cselekvési szabadságát új csoportosítás felvételére és új hadművelet végrehajtására visszanyerje. Ez sikerült is. A francia visszavonulás a határról a Marne mögé és egyidejű átcsoportosítás a jobbszárnyról a balszárny felé, jeles hadi manővernek minősíthető.

A német hadvezetés az említett határ menti csaták eredményét túlbecsülte, amennyiben az ellenséget döntőleg megvertnek vélte. Ezért feladatát befejezettek látta. Kiengedte kezéből a vezetés gyepelőit, hadi manőverre nem gondolt s ehelyett az egyes alvezérekre bízta az erélyes üldözés végrehajtását, abban a reményben, hogy ez meghozza az ellenség teljes felbomlását. Hogy ez a helyzetmegítélés mennyire téves volt, bizonyítja a szeptember első harmadában vívott Marne-i csata. A franciák üldözésére kellő összhang nélkül törtető német hadakat a cselekvési szabadságát visszanyert francia hadvezér ellentámadása válságos helyzetbe hozta. A német hadvezér e helyzeten csupán üldöző seregeinek hátra vételével vélt segíthetni. Ezért elrendelte a visszavonulást, ami a hadművelet kudarcának beismerését is jelentette.

A keleti hadszíntéren a volt monarchia csapongó képzeletű hadvezére az első csaták eredményét nem helyesen értékelte. Túlbecsülte a Visztula és a Bug között aratott kraszniki és komarowi győzelmeinek jelentőségét, lebecsülte az egyidejűleg Kelet-Galiciában szenvedett vereség jelentőségét. Azt hitte, hogy az említett győzelmek az oroszokat egészen megrendítették és ezért győzelmes csapatai jelentékeny részét Kelet-Galicia felé fordíthatja. Ezt a manővert végre is hajtotta. Ebből keletkezett a leMBERGI nagy csata, amelyben a megvertnek vélt orosz seregek támadása a győzelmet az orosz zászlókhöz fűzte. Az osztrák-magyar manőver nem sikerült, mert hamis előfeltételeken alapult.

A hadművészet az ily manőverben éri el csúcspontját, feltéve, hogy azokat siker kíséri.

A manőver tervezésének előfeltétele a hadvezér biztos szeme. Rögtön meg kell látnia, minden, még oly zavaros hadi helyzetben is, akár kedvező, akár kedvezőtlen pillanatnyilag, hogy melyik a leggyorsabban végezhető és egyben az ellenséget legérzékenyebben találó manőver. Egyre megy aztán, hogy a hadi manőver a kellő fedezet nélkül maradt ellenséges oldal átkarolására, elszigetelten előnyomuló ellenséges hadcsoport bekerítésére, az ellenséges arcvonal leggyengébb részének áttörésére, vagy pedig hátrálás közben végzett csoportosítással előkészített ellentámadásra, az üldöző ellenség arcvonalára, szárnyára vagy oldalába irányul. Ahol manőver nincs, ott az, újra szembe kerülő haderők egymásra csapása és kölcsönös elhasználódása következik be és a küzdelemnek a kölcsönös kimerülés vet véget. A hadvezérnek ez nem lehet a célja. Neki haderejének hatását manőverrel kell fokozni. Túlerővel szemben a győzelmet csak ez biztosíthatja. Magát a túlerőt is csak hadi manőverrel lehet kellő módon értékesíteni.

Erre szokták azt mondani, hogy ez vagy az a hadvezér a hadjáratot katonáinak lábaival nyerte meg. Ebben rejlik, hogy a hadi manőver menetképes csapatokat kíván meg.

A menetképesség régen a fiatal lábszáraktól és a jó bakkancsoktól függött. A világháborúban már a vasút és az autó nagy szerepet játszott. A jövő háborújában e tekintetben a földi és légi motoros járművek lesznek a hadi manőverek főszekerei.

A magyar hadi történelemben különösen Görgey Artúr vált ki mesteri manővereivel. Az ő téli visszavonulása a bányavárosokon át, tavaszi diadalmas hadjárata és legfőképpen nyári menete az orosz hadsereg körül, Komáromtól Aradig, magasrendű hadművészetről tesznek tanulságot.

A világháború legszebb hadi manővere az, melyet Hindenburg Kelet-Poroszországban, a tannenbergi csata megvívása előtt hajtott végre.

Ennek lefolyását nagy vonásokban vázoljuk.

A hadászati védekezésben levő 8. német sereg, Kelet-Poroszország keleti határa közelében, a mazuri tavak vonala előtt fekvő Gumbinnen városa mellett, a vele egyenlőerejű orosz Njemen-sereggel megütközött, de a csatát a döntésig nem küzdötte végig, mert időközben az ugyanolyan erős orosz Narew-sereg, dél felől előnyomulóban, a mazuri tavaktól nyugatra, a határon át betört és a német seregnek az alsó Visztula felé hátravezető összeköttetéseit készült elvágni.

Ebben a kedvezőtlennek látszó hadi helyzetben az előről és hátulról fenyegetett német sereg vezére Kelet-Poroszország kiürítésének gondolatával foglalkozott mire a német főhadvezetőség elmozdította állásától és helyébe Hindenburgot állította.

Hindenburg merész lépésre szánta el magát. A Njemen-sereggel szemben csupán 1 lovas hadosztályt és 1 népfölkelő dandárt hagyott, míg minden egyéb erejét Narew-sereg ellen, részben vasúton, részben gyalog, fordította akként, hogy utóbbi sereg két szárnya ellen támadást intézhessen.

Ez a merész manőver állandóan abban a veszélyben forgott, hogy a Njemen-sereg gyorsan legázolja a vele szemben hagyott kis lovas és népfölkelő hadcsoportot és aztán pár menettel a Narew-sereghez csatlakozik. Ha ez valóban bekövetkezik, akkor Hindenburg haderőit a kétszeres túlerő, még pedig a Njemen-sereg kelet felől és Narew-sereg dél felől körülfoghatja és ha a németek idejében nem menekülnek, a Keleti tengernek szoríttatnak. Az oroszok azonban a nekik kínálkozó kedvező alkalmat nem ismerték fel. A Njemen-sereg tapogatózva, lassan haladt Königsberg felé előre, s magára hagyta a Narew-sereget, mely a németek ölelésre táruló karjai közé merészkedett, anélkül, hogy a fenyegető veszélyt sejtette volna. Így történt, hogy Hindenburgnak szárnytámadásra rendelt hadcsoportjai, miután előbb keményen megverték a Narew-sereg két szárnyát, a tannenbergi csatatéren bekerítették a sereg közepét alkotó 2 1/2 orosz hadtestet és ezeket el is fogták. Természetes, hogy ez a hadi manőver a német csapatoktól óriási menetteljesítményeket követelt. De e nélkül sikeres manővert nem is lehet végezni.

A gyors manőver fontossága legújában minden hadvezetőséget motoros hadi alakulások felállítására készített. Gyors hadi mozdulatokkal vélik azt az állásharcot elkerülhetni, amely a világháború küzdelmeinek oly vigasztalan jelleget kölcsönzött. Vajon sikerül-e ezt a célt elérni, azt a jövő háborúja fogja megmutatni.

IX. AZ ÁLLÁSHARC

Ha az állásharcot a hadművészet nézőszögéből ítéljük meg, azt kell mondanunk, hogy a világháborúban általánossá vált állásharc nem önálló, előre megtervezett hadművészeti forma, hanem a kölcsönös kényszerhelyzet szüleménye volt. Ez a kényszerhelyzet abból az erőegyensúlyból adódott, mely a szemben állott hadvezérek szellemi képességeinek és a megmérkőzött hadseregek anyagi erejének összetevéséből eredt. Ugyancsak egyensúly jött létre akkor, ha az egyik fél túlerejét a másik fél ügyesebb hadvezetése egyenlítette ki. A tény az, hogy a világháború első nagy csatáiban egyik fél sem tudott a másikra hadi manőver útján oly döntő csapást mérni, hogy ezzel a háborút gyorsan befejezhette volna. Győzelmek ugyan minden hadszíntéren voltak, de a megvert fél a maga egészében sehol sem semmisült meg teljesen, hanem bizonyos harcierő megtartásával vissza tudott vonulni. A győztes fél is annyi vért vesztett vagy annyira kimerült, hogy nem volt képes oly erélyes üldözés végrehajtására, mely ellenfele hadait teljesen szétszórta volna. Ehhez járult még, hogy még a győztes csapatok is az első csaták óriási energiaelhasználódása következtében támadó lendületüket többé-kevésbé elvesztették. Ilyenformán mindkét fél bizonyos gyengeségi időszakba jutott és ezért kénytelen volt erő gyűjtés okáért valahol megállni. Védekezni még tudott, de áttörő hatású támadásra átmenetileg képtelenné vált. Ezért valamely vonalhoz tapadt és itt beásta magát. Mire pedig erőt gyűjtött, magával szemben a magáéhoz hasonló, szinte bevehetetlen védőállást talált. Mindkettő kereste tehát ellenfele gyenge oldalát, azaz a szárnyát. A kölcsönös keresésben a meghosszabbuló arcvonallal természetesen ugyanilyen arcvonallal került szembe, ami újabb eldöntetlen küzdelmeket idézett elő. A két fél addig terjeszkedett, míg végre a szárny valamely tengerig, vagy semleges országig nem ért, és erre szilárdan reátámaszkodott.

Nem maradt más hátra, mint az ellenség állásainak áttörése, vagyis a támadó hadművelet oly formája, melyet a haditudomány mint legnehezebbet és legkisebb eredményt ígérőt, még a múlt század mozgó háborúinak időszakában sem ajánlott, mikor pedig az áttörés nehézségét elsősorban a védő csapatnak - a maihoz hasonlíthatatlanul kisebb - tűzerejében és nem a hadi technika minden fortélyával megerősített, várszerű védőállás holt erejében látta.

Az áttörés kierőszakolásának gondolata szülte aztán a pergőtüzet, a gázt, a nehéz és a legnehezebb tüzéséget s az állásharc minden különleges védő és támadó harci eszközét és legvégül a tankot. A mozgó háború tehát a legnagyobb arányú várharccá korcsosult.

A kérdésre: lesz-e a jövő háborújában állásharc, az a felelet, hogy amennyiben a két hadviselő fél nagyjában egyenlő szellemi és anyagi erőt vet latba, és ezért az első csaták háborút döntő eredményt nem hoznak, úgy kényszerhelyzet szülte állásharc fog ismét kialakulni.

Más lesz a helyzet, ha a hadviselő felek egyike valamely különleges harci eszközt tud alkalmazni, amely ellen a másik védekezni nem tud. Ilyen harci eszköz volt az ókorban a hadi elefánt, ilyen volt a múlt században a hátultöltő puska az előltöltővel szemben és ilyen lett volna a világháborúban a gáz, ha ezt mindjárt nagy arányban (és csupán egy oldalon) alkalmazzák és ilyenné fejlődött végül az egyoldalúan használt tankok tömege.

A képzeletnek tág tere nyílik az ily hadieszközök kieszelésében. Például legújabb híre jár oly erőforrásnak, melynek sugarai minden motor működését kikapcsolják és így az ellenfél repülőgépeinek, automobiljainak és tankjainak üzemét lehetetlenné teszik.

Az állásharc még egy nevezetes újítást szült.

A német világháborús hadvezetőség ugyanis haderejét az alkalmazási minőségre nézve a francia hadszíntéren két részre tagozta. Voltak „támadó” hadosztályok és voltak „állás” hadosztályok. Előbbiek fiatal, erőteljes emberanyaguknál és bőségesebb hadifelszerelésükénél fogva az ellenséges állás áttörésére, utóbbiak öregebb legénységükénél és szerényebb hadianyaguknál fogva, a tulajdon állás védelmére szolgáltak. Ezt a kétféle beosztást ugyancsak a kényszerhelyzet szülte, mert a jó emberanyag, mint a kellő mennyiségű hadianyag, már fogytán volt. Az 5. fejezet végén mondták szerint lehetséges volna valamely állam haderejét kezdettől fogva ekként tagozni. Például a jól edzett és állandóan gyakorlatban levő békelétszám alakítaná a hadseregnek „támadó” részét, az öregebb és gyakorlatlanabb, tartalékos legénységből alakuló „néphadsereg” volna az „állásharc” megvívására hivatott rész. Ez az elmélet - más formában - már régi. Minden hadseregnek voltak a különösen nehéz hadi feladatok végrehajtására hivatott elit-alakulásai. Napóleon a csatákat rendszeresen a híres francia gárda bevetésével döntötte el. A régi osztrák hadsereg gránátos zászlóaljait ismert. A világháborúban a németeknél a gárda, az olaszoknál az alpini és bersaglieri csapatok, az orosz hadseregben a szibériai csapatok kezdettől fogva a többi csapatnál magasabb értéket képviseltek.

Elit-alakulásokká fejlődtek a volt monarchia hadseregében a magyar és a német-osztrák hadosztályok anélkül, hogy a hadvezetőség ezt különösen szándékolta volna.

Egyébként természetes volna, hogy a hadvezetőség az emberanyagban rejlő értékeket, megfelelő harcmodor és hadianyag alkalmazásával, a legcélszerűbben gyümölcsoztassa. A volt monarchia hadseregében ez a törekvés nem jutott kifejezésre. Éppen ellenkezőleg, az „egységes” szabályzat a haderőt minden téren egységesíteni iparkodott, amivel együtt járt a nemzeti sajátosság elsorvasztása.

X. A HADVEZETÉS TECHNIKÁJA

Az előbbi fejezetekben a hadvezetésnek inkább elméleti jelentőségű részét érintettük. Reámutatunk a hadviselést befolyásoló legfontosabb tényezőkre és ezek némelyikét, kisebb-nagyobb részletességgel, méltányoljuk is. Nagy általánosságban foglalkoztunk a bevezető hadműveletek tervezésének és vezetésének elméletével és ezek kapcsán jellemeztük e hadműveletek néhány különleges tünetét.

Most a hadvezetés gyakorlati oldalával akarunk foglalkozni. Ehhez szükséges mindenekelőtt annak ismertetése, hogy a hadvezér mily rendelkezési egységekkel és hogyan dolgozik.

HADÁSZATI EGYSÉGEK

Nyilvánvaló, hogy a milliányi harcosból, százezernyi lóból, töméntelen szállítóeszközből álló haderőnek és e haderő állandó harcász állapotban való tartását végző óriási gépezetnek egységes terv szerint történő, jól szabályozott, súrlódásmentes mozgatása és mindenféle szükségletének hiánytalan fedezése nemcsak jól átgondolt tervet, hanem már kezdettől fogva érdemileg és alakilag jól működő parancsadási és jelentést tevő szervezetet kíván meg. Ezt a szervezetet a vezérkar alkotja.

Az is nyilvánvaló, hogy az ily milliós haderő nem lehet szűk térre szorított és vezényszóval mozgatható, tagolatlan tömeg, hanem nagy területre elosztott és ezért csak írásbeli vagy távirati rendeletekkel irányítható oly szervezet, melynek e célból hajlékonynak és rugalmasnak kell lennie. A haderő ezért a hadászati vezethetőség és alkalmazhatóság szempontjából részekre tagozódik. A haditapasztalatok szerint az említett követelménynek az a legkisebb rész felel meg, mely harci feladatok önálló megoldására még elegendően erős, egy parancsnok által még részleteiben is vezethető, s ennek folytán a hadvezér rendelkezési egységét alkothatja.

Az ilyen legkisebb egység a minden fegyvernemből alakított és ezért önálló fellépésre - több napon át is - alkalmas hadosztály: a világháborús tapasztalat szerint 8-12.000 gyalogos, 70-100 ágyú, kellőszámú repülőgép, lovas- és műszaki csapat és több napra való lőszer, eleség, egészségügyi berendezés stb.

Mint hogy a több százezer főre rúgó vagy milliós haderő igen sok hadosztályból áll (például a volt monarchia a világháborút 48 gyalog- és 11 lovashadosztállyal és ezenfelül 21 önálló népfölkelő dandárral és 14 önálló menetdandárral kezdte meg), a vezetés egyszerűsítése nagyobb rendelkezési egységek alakítását is, a hadosztályhoz hasonlóan, külön vezérrel és vezérkarral kívánja meg.

Általános szokás két vagy több hadosztályt hadtestbe, két vagy több hadtestet hadseregbe összevonni. Így történt ez a világháborúban is. A volt monarchia hadereje kezdetben 6 hadseregbe, a német haderő 8, a francia 5, az orosz 9 hadseregbe oszlott. Ezek mindegyike nálunk 2-4 hadtestre, s ezenkívül önálló hadosztályokra és dandárokra tagozódott. A főhadvezér közvetlenül rendszerint csak a hadseregekkel, utóbbiak parancsnokai a hadtestekkel, ezek pedig a hadosztályokkal rendelkeznek. A hadosztályok parancsnokai rendeleteiket már az ezrednek adják ki.

Milyen elvek szerint történik a hadászati egységek vezetése?

PARANCSADÁSI FORMÁK

Napóleon ideje óta az általános szabály az, hogy a hadvezér az ő tervét - vezérkara által kidolgozott irányelvek alakjában - az egyes hadseregekkel közli és megadja ennek keretében a nekik kijutó feladatot. Ezek aztán utasítják hadtesteiket, utóbbiak hadosztályaikat, ezek pedig ezredeiket, aminél természetesen, hogy mennél kisebb a rendelkezési egység, az utasítás annál inkább a részletekbe hatol és annál inkább megkötő jellegű. Mint említettük, az illető irányelvek, utasítások vagy intézkedések kidolgozása a vezérkar dolga, melynek elvileg csak oly intézkedést szabad kiadnia, amelyet a csapat valóban végre is hajthat.

Az előbbi fejezetekben ismételtén utaltunk arra is, hogy egyrészt minden terv bizonytalan értékű adatokon alapul, másrészt a terv megvalósíthatásának mértéke az ellenséges haderő ellenhatásától függ. Utóbbi nem mérhető le. Ezért a terv módosításának és a feladat változtatásának szükségességével állandóan számolni kell. Ezek a körülmények magukkal hozzák azt, hogy a fővezér a hadseregeknek, a seregparancsnokok a hadtesteknek stb. a kiszabott feladat megoldási módszerére rendszerint nem adhatnak megkötő utasításokat, hanem kénytelen alvezéreinek bizonyos mozgási szabadságot engedni. Ennek keretén belül a végrehajtás módozatának megválasztása az alvezér dolga.

Ez egészen egyszerűnek látszik. A háborúban azonban éppen az egyszerű a nehéz. A parancsadásnál nehéz azt a határt megtalálni, ameddig az alvezérnek szabad kéz engedhető.

A jó alvezér nem csupán minden körülmények között engedelmes, jó katona, hanem határozott egyéniség, ami jelen esetre vonatkoztatva, önálló hadviselési nézetekben és önálló helyzetmegítélési képességben nyilvánul meg. Ezért megeshetik, hogy az alvezér a feladat megoldásának körülményeit a fővezértől eltérőleg látja. Az alvezér az ellenség ellenhatását és a belső súrlódásokat is hamarabb észleli, mint a fővezér.

A határozott egyéniség nem is engedi magát túlságosan szűk keretek közé szoríttatni s ezeket áttöri, ha a hadi helyzetet másként ítéli meg, mint a fővezér és áttöri gyakran már annak a felelősségnek tudatában is, mely a gondjaira bízott seregért a történelem ítélőszéke előtt terheli.

Ha pedig az alvezértől megkívánt tulajdonságok első helyére a feltétlen engedelmességet tennénk és ezért alvezérül nem önálló egyéniséget, hanem vakon engedelmeskedő tábornokot alkalmaznánk, akkor az ilyen alvezér a hadi helyzet legkisebb változása esetén magatartására nézve parancsokat kérne és önállóan, azaz parancs nélkül cselekedni nem merne. Ez semmi esetre sem volna jó. Olyan alvezér kell, ki a jó alkalmat felsőbb parancsra való várással nem szalasztja el. De éppen ezért számolni kell az alvezér önfejűségével is.

Milyen legyen tehát a parancs?

A haditudomány a hadjáratok és a csaták sikerének vagy kudarcának oknyomozása alkalmával természetesen az adott parancs szövegezésének és a kapott parancs végrehajtására tett intézkedésnek tanulmányozásával kezdi munkáját és ezen az alapon is kimutatja, hogy hol volt a siker vagy a kudarc magva. Megállapítja kudarc esetén, hogy egyik esetben a parancs nem engedett mozgási szabadságot, másik esetben a parancs túl keveset mondott, harmadik esetben hamis előfeltételekből indult ki stb. Az esetek sokféleségéből ered, hogy alig lehet általános érvényű következtetéseket levonni.

Sokáig Napóleon volt a haditudósok számára a parancsadás mestere. Az ő kivételes képessége a hadi helyzetek villámgyors felismerésében és az ellenség szándékának kitalálásában azt hozta magával, hogy alvezéreinek általában megkötő parancsokat adhatott. Nemcsak a feladatot

mondta meg, hanem gyakran a megoldási módszert is. Alvezéreit ő maga nevelte, ismerte őket és egyéniségükhöz mértén mindegyikükkel szemben más és más parancsadási formát választhatott. Napóleonnak különben már az akkori csatateret, szabad szemmel vagy látcsővel áttekinthető csekély kiterjedésénél fogva, ritkán volt szüksége túlságosan kezdeményező alvezérre. Említett képességeinél és a körülményeknél fogva a vezetés gyepőlőit biztosan tartotta kezében.

Az utólagos elmélet a vázoltakból azt a következtetést vonta le, hogy Napóleon csak parancsteljesítéshez szokott, de nem önálló alvezéreket nevelt. Mikor Napóleon utolsó hadjárataiban (1812-1815) hadereje túl nagyra növekedett és ellenfeleinek száma is megszorodott, kénytelen volt haderejét megosztani és alvezéreinek nagyobb hatáskört engedni. Ezek az alvezérek gyakran nem állták meg helyüket, ami az említett elméletet alátámasztani látszik. Tény az, hogy Napóleon 1813. évi németországi hadjáratában ő maga győzelmeket aratott, kikülönített alvezérei vereséget szenvedtek. 1815-ben pedig, világtörténelmi jelentőségű waterlooi csatavesztését, egyik önálló alvezérének tétlensége okozta, aki a vele szemben álló porosz sereget nem tudta lekötöni. De tény az is, hogy a Napóleon ellen küzdő koalíció is termelt jó hadvezéreket, akik csatavesztések árán megtanulták a háború mesterségét és a francia tábornagyokat nem egy ízben megverték. A német hadielmélet azonban nem ebben, hanem Napóleonban látta a hibát.

Minden elmélet ellenére Napóleon pompásan tudott intézkedni. Lendületes, világos parancsai, minden részletre kiterjeszkedő gondossága ma is csodálatot érdemelnek.

A múlt század másik nagy hadvezére, Moltke, egészen más parancsadási formát használt. Szinte mondhatnánk, hogy néha túl keveset mondott. Nagyban megadta a feladatot, de szót sem ejtett a feladat megoldásáról. 1866-ban a cseh határ mentén, két csoportban felvonult hadseregeit e rövid távirati paranccsal indította az osztrákok ellen:

„Ő Felsője azt parancsolja, hogy mindkét hadsereg Csehországba nyomuljon és a csatlakozást Jicin irányában keresse”. E rövid parancs alapján a két sereg megindult, átlépte a határt, majd sorozatos győzelmes ütközetek között Königgrätz elé ért. Az itt vívott csata így keletkezett, hogy az egyik porosz sereg támadásra határozta el magát a Königgrätz előtt álló osztrák sereg ellen, amit Moltke jóváhagyólag tudomásul vett és egyúttal a trónörökös vezérlete alatt levő második porosz seregnek a következő általános jellegű, rövid parancsot adta: „Királyi Felsője, szíveskedjék azonnal a szükséges intézkedést megtenni, hogy az első hadsereg támogatása céljából minden erővel az ellenség előrelátható elővonulásának jobb oldala ellen nyomulhasson s emellett oly gyorsan, mint lehetséges, beavatkozzék”. Ez olyan általános parancs, hogy még az előnyomulás közelebbi időpontját vagy pontos irányát sem tartalmazza. Az időpont: oly gyorsan, mint lehetséges, az irány: az ellenség jobb oldala, ami azt jelenti, hogy Moltke majdnem mindent az alvezérre bízott. Bizalmában nem is csalatkozott. A trónörökös még idejében megjelent az osztrák sereg oldalában és támadásával a csatát eldöntötte.

Moltke ezt a parancsadási formát használta 1870/71-hen is. Ezt a hadjáratot is megnyerte, amiben hadvezetése mellett még kétségtelenül jelentékeny része volt a német szervezetségnek, a német túlerőnek és a francia hadvezetés erélytelenségének. Mint-hogy Moltke parancsadása ebben a háborúban is bevált, illetve hátránnyal nem járt, ez a parancsadás iskolát csinált. Az ő példáját követte az osztrák és az orosz hadvezetés is. De nem állíthatjuk, hogy ez a világháborúban éppen sikeresen történt volna.

Mikor 1914-ben Potiorek a Szerbia ellen szánt 5. és 6. sereg fővezére lett, Conrad neki az alábbi parancsot adta: „A balkáni haderők legalább is teljesítendő feladata az, hogy az ellenséges betöréseket a monarchia területére, elsősorban azokat, amelyeknek iránya Bécs vagy Budapest, akadályozza meg”.

Aligha kaphatott alvezér nagyobb mozgási szabadságot. Feladata keretén belül támadhatott vagy védhetett, csoportosíthatta haderőit a Duna, Száva és Drina mentén, ahogyan akarta, a kapott parancs sem időben, sem térben nem korlátozta.

Tudjuk, hogy ez a túlságos önállóság nem vezetett jóra. A tapasztalatok tanúsága szerint Potiorek kezét meg kellett volna kötni azzal, hogy feladata megoldási keretei is megszabtnak. Conrad maga utólag erre nézve azt mondta: „Az elhatározás végrehajtásának módjára vonatkozólag Potiorek iránt azzal a bizalommal voltam, amellyel egy ily magas állásba helyezett vezetővel szemben lenni kell”. Ebben az rejlik, hogy a lehetőség Potiorek korlátozására megvolt, de Conrad ezzel a lehetőséggel nem élt. Viszont az is igaz, hogyha Potiorek sikert arat, feladatának vázolt tág megállapítása ellen szót senki sem emelt volna.

Az elmondottak indokoltá teszik, hogy a régi és mai idők háborúi között, az alvezérek irányítására szolgáló eszközök tekintetében fennforgó különbségre is kiterjeszkedjünk.

Évezredekén át, egészen 1866-ig bezárólag, a hadvezér parancsainak továbbítására és az alvezér jelentéseinek beküldésére a lovas szolgált. A táviró a hadviselésben csak 1870-ben és ekkor is csak igen szerény mértékben került használatba s így parancsközvetítő főeszköz a ló maradt. Ebből eredt, hogy a nagyobb távolságra küldött parancsok és jelentések, a hadihelyzet állandó változásánál fogva, bizonyos fokig csak a múltra (és nem a jelenre) vonatkoztak és annyi idővel túl haladott helyzetet tárgyaltak, mint amennyit a továbbítási eszköz, a távolság megtevésére kívánt. Ezért nem volt meg a lehetőség arra, hogy a hadvezér nagyobb távolságra levő alvezérének megkötő utasításokat adjon. A távolsággal egyenes arányban kellett a parancs szövegezésének módosulni. Mennél távolabb volt az alvezér, annál többet kellett reabízni. Moltke parancsadási rendszere tehát az adott viszonyokból eredt.

1914-ben a helyzet e tekintetben egészen más volt. A tökéletes távirón kívül a távbeszélő és a dróttalan táviró is rendelkezésre állt és ha ezek egyike sem működött, a parancsokat és jelentéseket autók vagy repülőgépek röptették. Majdnem minden esetben megvolt a mód arra, hogy a hadvezér az, ő alvezéreivel naponta többször is távbeszélőn tanácskozzék, velük a feladat megoldása felől eszmecserét folytasson, azok esetleg eltérő nézeteit a magáéval egy színvonalra hozza és téves felfogásokat eloszlasson. Ugyanígy érintkezettek egymással az egyes hadászati egységek vezérkarai. Jól szervezett jelentő szolgálat esetén a fővezér az arcvonal eseményeiről szinte abban a pillanatban értesült, mikor az esemény bekövetkezett. Mindez a fővezér parancsainak a réginél szilárdabb alapot adott, aminek a régi általános (moltkei) parancsadási formától való eltérésben nyilvánulni kellett volna. Ez azonban nem történt meg. Különösen említésre méltó az a szabadság, melyet 1914-ben a német seregek az első időben élveztek. Ezt a szabadságot a német fővezérlet alvezéreinek az 1870/71. évi tapasztalatok alapján nyújtotta. Vissza is éltek ezzel a szabadsággal: a határmenti csaták után az egyik sereg előrerohant, a másik hátramaradt, mert a hadihelyzetet mindegyik másként ítélte meg. A fővezér pedig a parancsadási lehetőségekkel nem élt. Ezzel egészen ellentétes módszert alkalmazott a francia fővezér, ki autón az egyik seregtől a másikhoz robogott és alvezéreinek személyesen adott parancsot. Utóbbi módszer be is vált.

A fentiek eléggé igazolják, hogy a hadműveletek sikerét már a parancsadás módja is mennyire érinti.

Ha most következtetéseket akarunk levonni, azt kell mondanunk, hogy a parancs félreérthetetlenül adja meg a feladatot, de egyben az alvezér egyéniségéhez mérten adja meg a megoldás kereteit is, azaz az alvezért időben és térben kösse meg annyira, hogy ez a főhadvezér tervének alapeszméjével ellentétesen ne cselekedhessék. A parancs megfelelő szövegezése a vezérkar dolga.

A VEZÉRKAR SZOLGÁLATA

Az előbbi alfejezetben ismételten említettük a vezérkar közreműködését a parancsok fogalmazása körül. Most tehát áttérünk a vezérkar szolgálatának részleteire.

A hadászati egységeknél beosztott vezérkar főbb működési területei a következőkben foglalhatók össze:

- (1) *a parancsadás:* ami alatt értenünk kell a vezér hadműveleti tervének az alárendelt hadászati egységeknek szóló parancs formájába való öntését, a csata előtt végzendő különféle hadmozdulatok pontos kidolgozását oly módon, hogy a harc megvívására hivatott csapatok az ellenség elé idejében és harcrakész állapotban jussanak, végül értenünk kell a csata alatt a különböző fegyvernemek célszerű együttműködésének szabályozását;
- (2) *a jelentéstétel:* a felsőbb parancsnokságok állandó tájékoztatása az alvezér csapatainak hollétéről és harci feladatok megoldására való alkalmasságáról;
- (3) *a hírszerzés:* az ellenség helyzete felől minden elgondolható eszközzel adatok gyűjtése abból a célból, hogy a hadművelet legcélszerűbb tervezésére kellő alap álljon rendelkezésre;
- (4) *az összeköttetés:* a rendelkezési egységtől a felsőbb hatóságokhoz, a szomszédokhoz és a rendelkezési egységen belül az alkotó részek között való szakadatlan, biztosan működő összeköttetés szabályozása a súrlódásmentes jelentéstétel és parancsadás céljából;
- (5) *az ellátás:* a rendelkezési egység minden anyagi szükséglete fedezésének (lőszer, mindenféle műszaki és egészségügyi anyag, élelem stb.) irányítása olyan módon, hogy a hadműveletekben fennakadás ne álljon be.

A felsorolt ügykörök önmaguk között is az anyag sokféleségehez képest megoszlanak és annál terjedelmesebbek, mennél nagyobb a rendelkezési egység.

A vezérkar vázolt szolgálatából adódik az is, hogy a hadvezér és a csapat között az összekötőkapocs szerepét a vezérkar tölti be. A hadvezér jut a csapat alkalmazására nézve felelősségteljes elhatározásra, amihez a kellő alapot a vezérkar szolgáltatja, a csapat pedig vére árán iparkodik a vezér szándékát tetté váltani, s ezt a vezérkar útmutatása szerint végzi. Így fejlődik ki a hadművelet. Ennek tartama alatt a vezér vállait állandóan nyomja a felelősség, a csapat pedig fárad és vérzik. E kettő között áll a vezérkar. Ezt a felelősség csak másodlagos sorban terheli és emellett szolgálatát nem éppen a legveszélyesebb övben és a csapatnál mindenestre kisebb testi erőfeszítés mellett végzi. Az utóbbi körülmények a vezérkart arra képesítik, hogy testi és lelki erejét a csapatnál jobban kímélje s ezért frissebb maradjon, hidegvérét válságos helyzetekben is megőrizze s minthogy a hadihelyzetet a hozzá minden oldalról befutó jelentéseknél fogva a csapatnál jobban áttekintheti, képviselje azt az erőt, mely a folyamatban levő hadművelet egységességét gyakran egyes csapatok kényszerű túlerőltetésével is biztosítja. A hadműveletek alatt ez gyakran abban nyilvánul meg, hogy a csapat a kapott parancs végrehajtása ellen többé-kevésbé helytálló érveket sorakoztat fel, míg a vezérkar a csapattól a felmerülő nehézségek önerőből való legyőzését követeli.

Vegyük most sorra, hadtörténelmi példák alapján, a vezérkar szolgálatának egyes fejezeteit.

Kezdjük a parancsadásnál.

Már említettük Conrad ama parancsát, melyet 1914 augusztus elején Potiorek tábornoknak, a balkáni haderő (5. és 6. hadsereg) feladatára nézve adott. E parancs alapján Potiorek, a feladat megoldása céljából, arra az elhatározásra jutott, hogy Boszniában felvonult seregeivel a Drinán átkel és támadással iparkodik a szerb haderőket magára vonni, illetve megverni, nehogy ezek a Dunán vagy Száván át Magyarország területére - honnan az út Budapest vagy Bécs felé vezet - betörjenek. Ez a megfontolás vezette, mikor az alsó Drina mentén gyülekező 5. seregnek (Frank tábornok) a következő parancsot adta:

„Az 5. hadsereg augusztus 12-én reggel lépje át a Drinát és Valjevo, valamint Valjevótól délnyugatra a felső Kolubarán levő terület általános irányában nyomuljon elő. Bizton számítok arra, hogy az 5. hadsereg augusztus 17-én főerejével Valjevót és az attól délnyugatra fekvő területet elérte.”

E parancs végrehajtása Frank vezérkarának részéről teendő előgondoskodások tömegét tette szükségessé. Nevezetesen: a Drina túlsó partján álló szerbek várható ellenhatásának figyelembevételével a legcélszerűbb átkelési helyeket kellett szemügyre venni és ennek alapján az átkelés helye felől dönteni, ki kellett választani a Drinához vezető, az ellenség elől lehetőleg rejtett utakat, gondoskodni kellett a seregnél levő hídanyag megfelelő elosztásáról és mindezek alapján meg kellett határozni, hogy a sereg rendelkezési egységeit alkotó két hadtest az átkelést nagyban melyik folyószakaszon hajtsa végre. Mindez a hadászati egységek vezérkara részéről egész csomó részletintézkedést követelt meg. Ezenfelül meg kellett fontolni, hogy a hadászati egységek az átkelés után - ha ez sikerül - hova jussanak, aztán hogy Valjevo eléréséig a csapatok szükségletei hogyan fedeztessenek, a Drinán való átkelésnél valószínű sebesültek hová szállíttassanak hátra stb. Talán nem kell bővebben magyaráznunk, hogy e téren mily munkateljesítmény ment végbe, míg Frank augusztus 9-én elrendelhetette:

„Augusztus 10-én és 11-én a Drinán való átkeléshez minden előkészület megteendő. A VIII. hadtest az átkelést a szemrevételezés eredménye szerint két helyen fogja végezni... A XIII. hadtest a VIII. hadtesttől délre, Han Palatorig helyezkedjék el, két átkelési pont közelében. Az éjjelezési körlet VIII/12-ére a 13. gyalogdandár és a 11. hegyidandár számára úgy választandó, hogy onnan az ellenséges állás Loznicánál hatásos tüzérségi tűz alá vehető legyen... A 42. honvédhadosztály augusztus 11-én N.-re és ettől a helységtől délnyugatra levő területre meneteljen... A választott átkelési helyek ma estig jelentendők.”

Az idézett parancs mutatja, hogy Frank vezérkara már bizonyos fokig a részletekbe hatolt, amit a hadművelet egységességének biztosítása meg is követelt.

Vegyünk most az északi hadszíntérről egy másik példát.

A Galicia keleti részében felvonult seregeink hadműveletei Conrad 1914 augusztus 22-én, a felvonulás befejezése előtt kiadott - alábbi - parancsa (kivonatosa) alapján indultak meg:

„Az 1., 4., 3. hadsereg és a 2. hadsereg részeinek (azaz Kövess hadcsoportjának) támadó előnyomulását tervezem.

Az 1. hadsereg augusztus 23-án teljes erejével vegye birtokába a Tanew-erdőövtől közvetlenül északra eső magaslatokat... és ott akképpen rendezkedjék be, hogy állásai ellen indított minden ellenséges támadás megtörjék.

A 4. hadsereg álljon készen, hogy előnyomulását északi vagy északkeleti irányban folytathassa; addig pedig a Bug felől esetleg megindulni ellenséges támadást utasítson vissza...

A 3. hadsereg VIII/25-ig Lemberg-től keletre fekvő területen gyülekezik...

A Kövess hadseregcsoporth feladata a VIII/21-én Tarnopolon át közeledett ellenséget előnyomulásában késleltetni... VIII/23-án oly helyzetben kell lennie, hogy a kelet felől előnyomuló ellenségre akkor mérjen erőteljes csapást, amidőn az Dunajow-Krasne vonalát eléri...”

E parancsnak több hibája van, ami részben abban leli magyarázatát, hogy Conrad az orosz hadak csoportosításánál magának hamis képet alkotott. Minthogy azonban nem a bírálat a célunk, elégedjünk meg annak megállapításával, hogy ez a parancs mind a négy hadászati rendelkezési egységnek bizonyos feladatot szabott. E feladat végrehajtásának módját természetesen az alvezérekre bízta.

Ragadjuk ki most a balszárnnyon levő 1. hadsereget (Dankl), mely már másnap (VIII/23-án) az oroszokkal megütközött, amiből első győzelmes - krasniki - csatánk fejlődött ki.

Dankl kapott feladatának megoldására vonatkozó tervét vezérkara augusztus 22-én a következő formákba öntötte:

„Az 1. hadseregnek a Tanew-övtől északra fekvő dombvidékbe kell előnyomulnia. A kiterjedt mocsaras erdőöv az ember és ló erejét rendkívül igénybe fogja venni. Ennél fogva a nehézségek eredményes leküzdésére minden eszköz és mód igénybe veendő.

A hadtestek előcsapatái augusztus 23-án vessék meg keményen lábukat az erdős öv szegélyén. Az előcsapatok oltalma alatt a hadtestek hadosztályait az erdőszegélyen és ettől északra - egymás mellett - északi irányban folytatandó előnyomuláshoz csoportosítsák.

Általában a következő vonalat kell elérni: (a parancs ezt részletesen meghatározza a sereg rendelkezési egységei: a X. przemysli, az V. pozsonyi, az I. krakkói hadtest, a 12. gyalog, a 3. és 9. lovashadosztály, a 110. osztrák és 101. magyar népfölkelő dandár számára, majd intézkedik a felderítésre (hírszerzésre) és telefonösszeköttetésre a hadsereg és a hadtestek között és aztán ezzel végzi):

A hadtestparancsnokság szándéka - nagyban - a hadsereg nyugati szárnyának északi irányban való erőteljes előnyomulása révén, a hadseregnek keleti irányban való, eredményt ígérő, bekanyarodását előkészíteni.”

Láthatjuk, hogy ez a parancs már inkább a részletekbe hatol, anélkül, hogy az alvezérek hatáskörébe beavatkoznék.

Vegyük ki most Dankl serege arcvonalának közepéből a pozsonyi V. hadtestet. Ezt a pozsonyi és komáromi közös hadosztályok és a pozsonyi honvédhadosztály alkották. A hadtest vezérkarának intézkedése Dankl parancsa alapján - így szólt:

„A hadtest holnap a Tanew-övtől északra fekvő dombvidékre nyomul elő.

Ütközetmenet: a 37. honvéd gyaloghadosztály Janowra. A csapatoszlop vége délig Janowra érkezzék be. A 14. gyaloghadosztály... Potoczekre..., az indulás olyképpen szabályozandó, hogy a Biala völgyében előnyomuló oszlop vége N. északi szegélyét 5 órakor hagyja el. A 33. gyaloghadosztály... Modliborzycére. Az oszlop éle a Bukowa hidat 5 órakor lépje át. A nehéz tarackosztályhoz, a szállítás elősegítése céljából, gyalogság osztandó be.

Az előcsapatoknak a következő területeket utalom ki: (következik a legpontosabb felsorolás mindhárom hadosztály számára).

Dél előtt 11 óra 30 percig feltétlenül érkezzék be minden hadosztálytól egy helyzetjelentés a hadtestparancsnoksághoz...”

A hadtest parancsa tehát már meglehetősen részletes, helységneveket és időpontokat tartalmaz és így megszabja pontosan azokat a kereteket, amelyekben belül az alárendelt hadosztálynak a kapott parancsot végre kell hajtaniuk.

A hadosztályok vezérkarára hárult a további részletek kidolgozása, nevezetesen az előcsapatok kijelölése (az adott esetben általában egy tábornok parancsnoksága alatt egy gyalogezred, lovassággal és tüzérséggel), elindítása a hadtesttől kiutalt területbe vagy vonalba, ezek mögött a hadosztályok zömének elindítása, meghatározván minden egyes ezred indulási helyét és idejét, besorolását a csapatoszlopba, a menetvonalat, esetleges pihenőt, és a menetcélt, akként, hogy a hadosztály a Tanew-öv északi szegélyére harcra kész állapotban érjen. E részletekhez tartozott még a gondoskodás a szomszéd hadosztályokkal való összeköttetés fenntartásáról, telefonvonalak építésének elrendelése a hadtesthez, a napközben elfogyasztott eleség pótlása, a betegek hátraszállítása és a hadosztály vonatainak (lőszer, egészségügy, élelem) irányítása, ami szintén hozzátartozott a csapat teljes harckésztségéhez, amennyiben a hadművelet folytonosságának biztosításához volt szükséges.

Az utóbbi példával a vezérkar rendszeres, mondhatni szabványos szolgálatát a fővezérlettől a hadseregen és a hadtesten át a hadosztályig, a csata előtt, - mozgó háborúban - végzett hadművelet alatt akartuk bemutatni. Láthatjuk ebből, hogy miként mozgatja a vezérkar a hadászati egységeket a csatátér felé.

A csatátérén a vezérkar szolgálatra természetszerűleg átalakul. Mielőtt erről szólnánk, szükséges, hogy a mai kor csatájáról - mozgó háborúban - néhány szót ejtsünk.

A régi csaták aránylag szűk területen és rendszeren egy napon belül vívottak meg. Még 1870/71-ben is, mikor a legnagyobb csatában: a gravelotte-saint-privati csatátérén százezrek ütköztek egymásra, a csatafront csak 13 km szélességre terjedt és a csata döntése egy napon belül megtörtént. Az orosz-japán háború (1904/05) már térben és időben nagyobb arányú csatákkal tűnt fel, de ezt a jelenséget a hadi elmélet az ottani különös körülményekkel: az oroszok védekezésével és a hadműveleteknek az egyetlen vasúthoz való kötöttségével iparkodott megmagyarázni. A világháború aztán megmutatta, hogy a csaták lefolyása gyökeresen megváltozott. A harcra vonuló katonák számának növekedésével a csatafrontok kiszélesedése nem arányosan, hanem hatványozottan következett be, egyben pedig a csaták már, a mozgó háborúban is, napokig elhúzódtak, mint például a marnei csata szeptember 5-től 9-ig, a lebergi csata szeptember 6-tól 11-ig tartott. Mindez a tűzhatás óriási fejlődésében, és ezzel az ellenálló erő megnövekedésében leli magyarázatát. A nagy tűzhatás következtében a harci cselekmények régi frissességét a vontatottság váltotta fel. A védelem ereje megnövekedett. Azt a területet, melyet Napoleon háborúinak idejében egy gyaloghadosztály tartott, ma 1-2 jól elhelyezett géppuska is képes megvédeni.

Az óriási kiterjedések okozzák, hogy ma sem a haderő fővezére, sem a többi hadtestből álló sereg vezére a csatát valamilyen jó kilátást nyújtó helyről, az úgynevezett hadvezéri dombról nem vezetheti. Valamely sereg vezére a széles és mély arcvonalon dülő csata sorsára általában csak előzetesen, még pedig úgy vehet befolyást, hogy hadászati egységeit a csata előtt végzett manőverrel, az ellenség gyenge részei vagy oldalai ellen irányítja és ezzel a csata megnyerésére kedvező előfeltételeket teremt. Esetleg másik módnak számíthatjuk azt, ha a rosszul indult csatát félbeszakítja és ügyes manőverrel a döntés elől kitér.

A hadtestparancsnok már jobban érvényesülhet azzal, hogy a csata alatt tartalékait gazdaságosan alkalmazza és azokat a döntőnek felismert vagy vélt helyen beveti. Ha azonban a tartalékok elfogytak, de a vezér a csatát mégis végigküzdeni akarja, akkor az eseményeket már

alig irányíthatja. Ilyen esetben a csata sorsát már nem annyira a felső vezetés, hanem inkább az alsóbb parancsnokok ügyessége, és a csapat vitézsége, ellenálló- vagy átütőereje döntheti el.

A csapat vitézsége általában egy-egy nemzet harci erényeitől függ, feltéve, hogy a csapat szervezettségénél, iskolázottságánál és hadianyagánál fogva a modern harc megvívására képes, mert egyébként a vitézségnek vérpazarlás lesz az eredménye.

A csapat ellenállóereje a védelemben vagy átütőereje a támadásban az elmondottakon kívül még attól függ, hogy az alacsonyabb hadászati egységek, nevezetesen a hadtestek és a hadosztályok parancsnokai, és pedig előbbiek, mint a legkisebb hadászati egységekkel (hadosztályokkal) dolgozó alvezérek, utóbbiak, mint az egyes fegyvernemekkel közvetlenül rendelkező tábornokok, a csata megkezdésekor mennyire tudják a vezetés gyepelőit kezükben tartani és haderők célszerű tagozásával a kezdeményezést maguk számára biztosítani. Különösen fontos, hogy a hadosztályparancsnok mily módon alkalmazza az ő fegyvernemeit, vagyis a hadosztály gyalog és tüzérezredeit, lovasságát, motoros harci alakulásait (tank, repülőgép, autócsapat), műszaki csapatait, miként tudja a fegyvernemekben rejlő erőt gyümölcsöztetni és végül miként tudja az egyes harccsoportok és fegyvernemek együttműködését szabályozni. Ez az utóbbi vázolt működés már a *harcászat* körébe vág, mert a harci feladat végrehajtásának csatateri részleteit szabályozza.

A hadtest vezetésére nézve negatív példát idézek. A m. kir. hadtörténelmi levéltár világháborús műve a szabácsi harcok (1914. augusztus) tárgyalásánál Tersztyánszky tábornok, a budapesti IV. hadtest vezérének működését ekként jellemzi:

„Az egész IV. hadtest (31. és 32. hadosztály) csapatai zsúfolódtak az aránylag kis területen (Szabácsnál) össze és torlódtak egymásba, hozzá az ellenség közelében és tüzérségének hatótávolságában, mert a hadtestparancsnokság elmulasztotta a hadosztályokat a helyzet, valamint saját szándékai felől megfelelően tájékoztatni, az egyes harccsoportok feladatait pontosan körülírni különösen előnyomulási irányait megadni, összműködésüket biztosítani, bizonytalan parancsai végrehajtásának lehetőségeiről meggyőződést szerezni és megbízható összeköttetésekről gondoskodni. A hadtestparancsnokság a mulasztások e halmozása által önmaga kapcsolta ki magát a hadtest vezetésétől és alig néhány kilométerre az események színterétől, azoknak csupán tétlen szemlélője lett... Így lett a Tersztyánszky tábornok által elgondolt, nagyszabású átkaroló támadásból egy nagy zűrzavar, s mint a zűrzavarból való legegyszerűbb kibontakozás, tisztán arctámadás oly megerősített állások ellen, amelyek rövid megszakításokkal már napok óta a szerbek birtokában voltak és amelyekben a kérdéses időben igen erős tüzérség volt elhelyezve.”

Ez a bírálat igen erősen érinti a hadtest vezérkarát, de kétségtelen, hogy „a mulasztások e halmozása” nagy részben Tersztyánszky rovására írandó, mert nyugtalan szelleménél fogva vezérkarát bizonyára nem engedte dolgozni, vagy pedig erre időt nem adott. Különben az idézett bírálat találóan állapítja meg, hogy a hadtest vezérkarának mi minden lett volna a feladata és hogyan pocskolta el két elsőrangú magyar hadosztály átütő erejét. Az arctámadásnak ugyanis visszavonulás lett a vége. „A visszavonulás felszabadítólag hatott, mert a holtfáradt csapatok már nagyon is pihenésre szorultak és minden alparancsnok ösztönszerűleg már régen érezte a harcok céltalan voltát.”

Lássunk most egy hadosztály-intézkedést, melynek alapján csapataink győzelmet arattak.

A pozsonyi 33. hadosztály a krasniki csata alatt adta ki a következő intézkedést:

„1. Scharitzer tábornok a 72. gyalogezreddel, a 11. vadászászlóaljjal és a 14. ágyúezreddel véd. Csak tapogatózzék, döntést ne keressen. Döntésre az átkaroló csoport hivatott.

2. Willerding tábornok a 48. és 76. gyalogezreddel, a 19. vadászászlóaljjal és egy tarackosztállyal A-ról 7 órakor indulva, B. községen át átkaroló támadást vezet a C-től északkeletre jelentett ellenségre...

3. A 71. gyalogezred hadosztálytartalék D-től keletre. A hadosztályparancsnok ugyanott.” Stb.

Látjuk, hogy a hadosztályparancsnok két dandárnok alatt egy gyengébb védő és egy erősebb támadó csoportot alakított és egy ezred tartalékot tartott magának. A parancs világos, egyszerű és határozott. Mindkét dandárnok tudta, hogy milyen haderővel, milyen feladatot oldjon meg. A vezérkar jól működött. Említsük meg, hogy Willerding magyar tábornok a Mária Terézia-rendet ezekben a harcokban érdemelte ki.

Az állásharc csatáinak egészen más jellegük volt.

A szembenálló felek állásaikat már huzamosabb ideje tartották és így a terepet innen és túl jól ismerték. A két fél, előzetes hadimanőver nélkül, a csatatéren állt. A felek az ellenség állásairól repülő fényképfelvételekkel rendelkeztek, az ellenség tüzérségi állásai és tartalékainak elhelyezése felől, a légi felderítés alapján, tájékozottak voltak. A támadási terv alapjához vagy a védelem vezetéséhez szükséges adatok tehát bőségesen rendelkezésre álltak. Meglepetésről alig lehetett szó. Ezek a körülmények megkönnyítették a támadási irányok meghatározását, az egyes harci csoportok feladatának időbeli és térbeli megállapítását.

A nehézség abban rejlett, hogy a vezér hadimanőverrel nem segíthetett magán, mert csak arctámadást - áttörési célzattal - lehetett intézni, és kellett ezt tenni oly védőállás ellen, melynek ellenálló képessége minden elképzelhető műszaki eszközzel megnöveltetett. Ezt az állást kellett pergőtűzzel szétlőni. Egyben a támadó csapat átütőerejét kellett oly nagyra növelni, hogy a szétlőtt állás elfoglalása után az áttörést, az ellenfél tartalékaival szemben, biztos sikerre való kilátással végezhesse.

A vezérkar szolgálata tehát az állásharcban már szinte számtani feladat keretében mozgott. Ki kellett számítani, hogy mennyi és mily űrméretű ágyú, tarack, mocsár és aknavető, mennyi robbanó- és gázlőszer szükséges az ellenség akadályainak, állásainak elrombolására és a védőrség elpusztítására, mennyi, mily felszerelésű és tagozású, tankokkal és repülőgépekkel kísért gyalogság szükséges az áttörés végrehajtására s miként készítse elő és kísérje lépésről-lépésre a tüzérség a gyalogság áttörő támadását s végül milyen hangtani és fénytani összeköttetésekkel kell a gyalogság és tüzérség együttműködését biztosítani. Az állásharcban tehát a támadásra nézve a vezérkar részletes programot dolgozott ki, amelyben a hadianyagnak jutott az első szerep. A hadvezetés művészete így a hadianyag célszerű felhalmozásában és alkalmazásában merült ki.

A vezérkar feladata a *jelentőszolgálatban* azért fontos, mert a hadászati egység csapatainak helyzete önmagukban és az ellenséghez való viszonylatban, valamint az ellenség helyzete az önálló vezér elhatározásaira nézve döntő jelentőségű tényezők, az alvezér pedig a kapott feladat megoldásának módozatát szintén csak ezekre a tényezőkre alapíthatja. Erre a 3. fejezetben már utaltunk.

Mozgó háborúban a vezérkarnak minden alkalmat meg kell ragadni, hogy hadászati egysége alkotórészei felől magának - lehetőleg helyszíni - tájékozást szerezzen és erről felsőbb helyre jelentést tegyen, nehogy oly parancsokat adjon vagy kapjon, melyek a hadászati egység vagy az

ellenség helyzeténél fogva végrehajthatatlanok, vagy pedig a csapatra felesleges teljesítményeket rónak.

Természetesen a helyzetjelentéseknek nemcsak a hadászati egység részeinek hollétét a magasabb parancsnok számára szükséges keretben, hanem e részek állapotát is fel kell ölelnie, hogy a magasabb parancsnok a hadászati egységben még rejlő harci erő mértékét is tisztán lássa. Erre nézve a pozsonyi hadtest egyik szép helyzetjelentését idézem, mikor a krasniki csata után előljáró vezérével, (Dankl tábornokkal) szemben indokolja, hogy a megvert oroszok üldözését miért kénytelen beszüntetni:

„Valamennyi csapat csodálatraméltó lendülettel támadt és rendkívüli vitézséggel harcolt. De a hadtest már öt napon át küzd és különösen a 14. gyalog- és a 37. honvéd gyaloghadosztály igen nagy veszteséget szenvedett. A lőszerrel és egészségügyi berendezéssel való ellátás nem elegendő... A hadtestparancsnokság a veszteségek pótlására elrendelte, hogy a menetdandárnak menetzászlóaljai a holnapi napon (az ezredekhez) beosztassanak. A Willerding-dandár csapatai 48 órán át nem ettek és nem pihentek, mert vagy harcoltak, vagy éjjeli biztosítást végeztek. Hasonló a helyzet a 37. honvéd gyaloghadosztálynál is. Emellett a csapatok szelleme csodálatos, mert dacára a hihetetlen fáradalmaknak, tréfálkozva s mintha gyakorlótéren volnának, úgy mennek a harcba... Kérem sürgősen odahatni, hogy a lőszer és az egészségügyi intézetek mielőbb előretolattassanak, hogy a hadtest győzelmes előnyomulását folytathassa...”

Idézem most egy osztrák hadosztály helyzetjelentését, ugyancsak a krasniki csatából:

„A 12. gyaloghadosztálynak nagy veszteségekkel kellett az A-Z vonalba visszatérni. Sikerült itt újból állást foglalni, mert az ellenség eddig nem üldözött. A hadosztály azonban annyit szenvedett, hogy holnap minden ténykedésre képtelen... Azt hiszem, hogy a hadosztály egy ellenséges támadást még ki tud védeni, támadni azonban semmi esetre sem képes... Személyes meggyőződésem és az alparancsnokok egybehangzó véleménye alapján jelentem ezeket a tényeket.”

A hadvezetést a helyzetjelentések megkönnyítik, ha azok a valódi viszonyokat tüntetik fel. A háborúban azonban a tudatos vagy jóhiszemű hamis jelentések tömegével is számolni kell. Nem lehet tehát minden jelentést készpénznek venni.

A tudatos hamis jelentés célja a csapatnak további fárasztó feladattól való megkímélése, vagy a csapat érdemeinek meg nem engedhető eszközzel való túlságos előtérbe helyezése lehet. A jóhiszemű hamis jelentés a jelentést tevő megrendült idegzetében leli magyarázatát, mikor a helyzetet a valóságnál sokkal sötétebb színben ecseteli. A hosszú világháború az ily hamis jelentésekre sok példát nyújtott. A hamis jelentésben a megmagyarázhatatlan véletlen is szerepet játszik. Ma sem érthető például, hogy 1914 augusztusában, a hadműveletek megkezdése előtt, egyik legjobb repülőnk, ki Galicia keleti határán túl azt a területet repülte be, hol Bruszilov 200.000 főnyi serege vonult ellenünk, e seregből nem látott semmit és ennek megfelelően jelentett is. Ez a hamis jelentés megnyugtatta Conradot afelől, hogy keleti irányban nagyobb orosz haderő nem fenyeget, és ezért az osztrák-magyar hadak túlnyomó zömét észak felé indította meg. A valóságban az oroszok főereje éppen kelet felől tört Galiciába és oldaltámadásával az első hadjárat sorsát eldöntötte. De volt számos példa arra is, hogy a magasabb parancsnok az igaz jelentésben sem hitt. A vezérkar feladata, hogy minden jelentés helyességéről meggyőződést szerezzen és maga felfelé csak azt jelentse, ami igaz, és külön tüntesse fel, ami igaz lehet, de nem biztos.

A *hírszerzés* sok eszközzel dolgozik. Ezek között békében az első helyen a kémkedés áll. Erre nézve már az 5. fejezetben utaltunk. Háborúban azonban a kémkedés csak kisegítő eszköz, mert a még olyan ügyes kém is képtelen az ő híreit idejében visszajuttatni, hacsak titkos rádióösszeköttetése nincs, amire pedig hadiállapot esetére sok okból nem lehet számítani.

Az elmúlt világháborúban az első helyet a hírszerzésben az ellenség titkos rádiósürgönyeinek lehallgatása és megfejtése foglalta el. Ebben a mi vezérkari tisztjeink vitték az első szerepet.

Említést érdemel, hogy 1914. szeptember első harmadától kezdve Conrad az ő intézkedéseit az oroszok rádiósürgönyeire alapította. Az oroszok azonban csakhamar gyanút fogtak és ezért az orosz hadvezetőség szeptember 14-én a rejtjeles táviratozást rendelte el. Ezt a rejtjelkulcsot vezérkarunk kémirodája 5 nap alatt megfejtette. November 20-án új orosz rejtjelkulcs került alkalmazásba, de két nap alatt ennek titkát is ismertük. December elején az oroszok megint új kulcshoz, folyamodtak, de ez sem használt. A háború végéig az oroszok tizenhatszor változtatták a rejtjelet és sohasem tudták maguknak megmagyarázni, hogy az ő intézkedéseik mily módon kerültek a birtokunkba. Agyonlőtték árulás gyanúja miatt egyik csendőrezredesüket, börtönbe vetettek egy államtanácsost, majd fokozatosan minden németnyelvű orosz generálist, mint árulásban gyanúst, elmozdították helyéről, végül magát a hadügyminisztert, Suchomlinowot vették gyanúba. Csak arra nem gondoltak, hogy a mi hírszerző irodánk ügyes vezérkari tisztjei, az oroszoktól függetlenül, kombináció útján a rejtjeleket (számokat és szótagokat) megfejtették. Végeredményben az orosz rádiója nem nekik, hanem nekünk használt.

Mulatságos volt az, hogy az oroszok a mi megtévesztésünkre kezdetleges, tehát könnyen megfejthető rejtjelekkel hamis sürgönyöket is küldtek szét, de minden ily sürgönnyt a felvevőállomás részére nehéz rejtjelekkel, s szavakkal kezdték: „Ne ijedjen meg, csak megtévesztés.”

Túlságosan komplikált rejtjelekkel viszont nehéz és lassú az érintkezés. Sokáig tart a rejtjelezés és az ellenőrzés, a leadásnál pedig a sürgönybe hibák könnyen csúszhatnak be. A rejtjelek feloldásánál az ily hibák még könnyebben halmozódnak. Az említett orosz példa arra int, hogy a műszaki újításokat a hadviselésben nagyon óvatosan kell felhasználni, nehogy kétélű fegyverré váljanak.

Ez vonatkozik a rejtjelezésre is. Erre nézve érdemes felemlíteni, hogy a világháború elején a Keleti tengeren elsüllyedt egy német cirkáló, melyről orosz búvárok a német rejtjelkulcsot felhozták és az angoloknak átadták. Az angol flotta így a világháború alatt a német flotta minden titkos sürgönyét lehallgatta. Például a német flotta ama vállalkozásának tervét, mely a skageraki csatát idézte elő, a rádión előzetesen leadott német parancsokból előre megtudta. Így történhetett, hogy az angol flotta a hadikikötőkből a németnél hamarabb futott ki és a német flottát messze az angol partok előtt megtámadhatta.

A hírszerzés fontos eszközének bizonyult az ellenség telefonbeszélgetéseinek kihallgatása. De ez az állásharc hírszerző eszköze volt, mellyel az ellenség is élt. Például az olaszok félév alatt 5200 telefonbeszélgetést vettek fel s ezért pontosan ismerhették állásban levő csapataink helyzetét és állapotát.

Az említett eszközök mellett döntő fontosságra emelkedett a repülőgép, mely a világháborúban a lovasságot a hadászati hírszerzés szolgálatából teljesen kiszorította. Utóbbiról néhány szót kell ejtenünk.

A volt monarchia hadereje a világháborúba 11 lovashadosztállyal indult. 2-3 lovashadosztályt kapott az oroszok ellen szánt minden sereg, azzal az elgondolással, hogy a lovasság a seregek arcvonala előtt előnyomulóban, az ellenséges seregek felvonulási helyét, tagozását és hadmozdulatait meg fogja állapíthatni. Ilyen értelemben intézkedett Conrad már augusztus 11-én:

„A távoli felderítés augusztus 15-én kezdődik: Valamennyi lovashadosztály felhasználásával, a következő területeken... (következik az egyes seregek előtt az a vonal, ameddig a lovasságnak jutni kell.)... A felderítés célja: az ellenséges gyalogsági nagy seregtestek megállapítása... Döntő fontosságú a Bug és a Visztula közti terület biztos és gyors felderítése és a Dnyestertől északra fekvő területen az ellenség déli szárnyának megállapítása. Ezt az utóbbit minden úton-módon el kell érni...”

E parancs alapján indult meg lovasságunk, de azt, amit Conrad követelt, nem tudta megállapítani. Részben orosz lovasságra, vagy gyalogságra ütközött. Előbbivel szerencsés vagy szerencsétlen harcot vívott, de a gyalogságon áttörni nem tudott. Megállapítja, hogy az ellenség jön, de hogy mennyi, hogy hol van a szárnya, azt nem tudta felderíteni.

Különben a világháború elején volt kevés és rossz repülőgépünk is képtelen volt a Dnyestertől északra fekvő területbe betekinteni, aminek katasztrofális következménye lett. Innen jött az orosz főerő, amire Conrad az ő támadási tervénél nem számított! Később azonban a repülőgép fényesen bevált és nélkülözhetetlen felderítő eszközzé fejlődött.

Ha most a vezérkarra visszatérünk, azt kell mondanunk: feladata a minden eszközzel való felderítés. Minthogy a háború kitörésével a kémszolgálat is - a határzár folytán - megbénul, a lovasság a mai tűzhatás folytán az ellenséges gyalogsággal eredményesen szembe nem szállhat, az óriási arcvonalak következtében oldalt ki nem térhet, a rádió és telefon lehallgatására biztosan számítani nem lehet, eltekintve attól, hogy ezeket az eszközöket az ellenség a mi megtévesztésünkre is kihasználhatja, a repülőgép volna a felderítés főeszköze, feltéve, hogy az ellenség repülőhadain át tud törni és észleleteivel vissza is tud térni, és hogy az ellenség az ő hadmozdulatait nem éjjel vagy mesterséges köd leple alatt végzi. Ezért valószínű az eset, hogy a vezérkar kénytelen lesz az ellenségről híreket, a repülőgépeken kívül még motoros járműveken, messze előreküldött csapatokkal vívott harc árán, vagyis erőszakosan híreket szerezni. Ily módon remélhető, hogy legalább az ellenség első vonalait és ellenállásukból azok körülbelüli erejét megállapítja, ha ugyan az ellenség hasonló eszközt nem alkalmaz.

Mindezzel csak érinteni akarjuk azt a tényt, hogy a hírszerzés a mozgó háborúban, a technika minden újítása és a hírszerző eszközök szaporodása dacára sem lett könnyebb.

Az állásharcban a helyzet annyiban egyszerűbb, hogy a csapat helyhez kötöttségénél és a hadi helyzet bizonyos állandóságánál fogva, a vezérkar a hírszerzés minden elképzelhető eszközét egymást kiegészítő rendszerbe foglalhatja. Van reá elegendő idő. A már említett eszközök mellett gyalogos járőrök vállalkozása, kémek, a semleges külföldről jött hírlapok, levelek, hadifogolyposta átvizsgálása és az egész arcvonalon ejtett foglyok vagy szökevények ügyes kihallgatása és vallomásaiknak összehasonlítása szolgáltatják még azokat az adatokat, melyekből a vezérkar az ellenségről meglehetősen tiszta képet állíthat össze.

Az összeköttetés fontossága a hadszínterek óriási kiterjedésével egyenes arányban növekszik. Azt is mondhatjuk, hogy a mai milliós hadseregek a sok száz kilométeres arcvonalakkal csak azért alakulhattak meg, mert vezetésükhöz az összeköttetési eszközök is rendelkezésre állanak. Ezek hiányában a háborúskodás a szembekerülő tömegek terv nélküli vérengzésévé fajulna és a háború talán csak az egyik fél teljes kiirtása után érne véget.

A vezérkar tevékenysége az összeköttetési eszközök célszerű kombinálásában rejlik. A nehézség abban áll, hogy a hadi helyzet napról napra, sőt óráról órára változik, de az összeköttetési vonalak elgondolásának és megépítésének olyannak kell lennie, hogy a hadi helyzet változásai dacára is működhessék, s megszakítás nélkül szolgálhassa a parancsadás és jelentéstétel céljait.

Különbséget kell tennünk itt is a mozgó háború és az állásharc között.

A mozgó háborúban - az ellenség földjén - a fővezér és seregei között, aztán a seregvezér és a hadtestek között az összeköttetést első időben nagyjából csak a rádió tarthatja fenn, minthogy az ellenségtől megrongált távíró- és távbeszélő vezetékek helyreállítása bizonyos időt kíván. A jövő háborújában a rádió valószínűleg az egyes ezredekben belül is összeköttetési eszköz lesz. De nyílt rádiósürgönyök használata, a fent említett okokból, a lehallgatás veszélyénél fogva aggályos, rejtjeles táviratok váltása pedig körülményes, még akkor is, ha a rádióközlekedést az ellenség nem zavarja. Ez természetesen korlátozza a rádió használatát és egyben befolyásolja a parancsadás és jelentéstétel módszerét. Hosszabb parancsok vagy jelentések ezért célszerűen nagyobb távolságra repülőgépen, vagy kisebb távolságra autón küldhetők, a kisebb hadászati és harcászati egységeknél pedig a tábori - gyorsan megépített - távíró- és távbeszélő vezetékek kerülnek alkalmazásba, de emellett a harcban szerep jut a fénytani jelzéseknek (például összeköttetésre a támadó gyalogsági és a támogatására hivatott tüzérség között) és ezenkívül kisebb csapatoknál a lovasnak és gyalogosnak is.

Az állásharcban sűrű távíró és távbeszélő kiépítésére is van idő. Számítani kell azonban arra, hogy támadás esetén az ellenség tüzérsége ezeket szétlövi, vagy az állomásokat gázzal árasztja el. A rádió működését is kikapcsolhatja. Végső esetben tehát a parancsok és jelentések továbbítására csak a legegyszerűbb fényjeleket, vagy gyalogosokat lehet alkalmazni.

A vezérkarnak az összeköttetési szolgálatot jól átgondolt tervvel úgy kell szabályozni, hogy hadászati egysége részeivel mindenkor közlekedhessenek és hátrafelé mindig jelentést tehessenek.

Végül az összeköttetések sorozatába tartozik még a vasút és a hajózható folyó. Különösen a vasút, mint a hadimanóver egyik főeszköze esett az elmúlt világháborúban döntően latba.

A központi hatalmak védekezése a háború hosszú évein át és közben végzett támadó hadműveletei is csak azért váltak lehetségessé, hogy egyrészt védekezés céljából a veszélyeztetett arcvonalrészekre, az egyik hadszíntérről a másikra, vasúton csapatokat toltak el, másrészt az arcvonal bizonyos részein, támadás céljából, helyi túlerőt hoztak össze. Például az orosz hadszíntéren 1914. őszen az orosz gőzhenger megállítása csak úgy sikerült, hogy a kelet poroszországi német sereg Lengyelország déli részébe végzett vasúti szállítás segítségével, a 2. osztrák-magyar sereg pedig a Kárpátokból Sziléziába végrehajtott vasúti eltolással az orosz tömegek elé vetette magát. Mikor pedig az orosz túlerő ezeket a csapatokat legázolással fenyegette, a német sereg kitért, vasútra szállt és az orosz tömegek oldalába robogott és ez ellen támadást intézett. Ezzel a szándékolt célt (Lodz) el is érte.

Az összeköttetés fontossága eredményezi azokat a hadivállalatokat, melyeket egyik fél a másik összeköttetési ellen - kicsiben és nagyban - intéz.

Az előbbi az összeköttetés folytonosságát biztosító berendezések, vasutak, hidak, állomások megrongálására irányul. Az utóbbi már a hadimanóverek keretébe tartozik. A hadviselő fél legérzékenyebb része ugyanis hátrafelé vezető összeköttetése, mert hátulról kapja a hadai harcképességének fenntartásához szükséges hadianyagokat. Ha ez elvágit, harcképessége is rövidesen csökken.

Az összeköttetés biztosítása ezért gyakran külön haderőt igényel és külön hadműveletek kifejlődésére ad alkalmat. Elég, ha a világháborúból arra utalunk, hogy 1915. őszen, a központi hatalmak együttes támadó hadművelete Szerbia ellen, a központi hatalmak hadianyagára utalt Törökországgal való szárazföldi összeköttetés helyreállítását célozta és célhoz, is vezetett.

Az *ellátás* irányítása a vezérkar szolgálatának egyik különösen fontos fejezete.

Ellátás alatt a haderő által naponta rendszeresen elfogyasztott élelem és ezenfelül a csaták alatt óriási mértékben elhasználódó mindennemű hadianyag gyors pótlását kell értenünk. Ha ez a pótlás nem működik jól, akkor a hadművelet a legszebb tervezés és a csapatok minden vitézsége mellett is megakadnak, mert üres gyomorral, üres tölténytáskával csatázni, lyukas bakancsal sáros utakon gyalogolni és vászonruhában téli időben az éjszakát szabad ég alatt tölteni nem lehet.

Az, idevágó szakirodalom már megállapította, hogy 1914-ben, a hadműveleti tervek megalkotásánál, északon Conrad, délen Potiorek a csapatok anyagi ellátásának kérdését kellő figyelemben nem részesítették. Terveket kovácsoltak anélkül, hogy azok anyagi megalapozására hivatott közegeiknek erre elegendő időt engedtek volna. Mindketten az első hadműveletet már úgy kezdték meg, hogy seregeik a teljes anyagi készültséget még nem érték el. Több hadászati egységnél hiányoztak a felvonulási körletben megszervezendő eleségvonatok.

Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy sok százezer vagy millió főnyi haderőnek (ember és ló) aránylag szűk téren való egyszerű gyülekeztetése is az élelmezés, elhelyezés és egészségügy terén különös előgondoskodást követel, mert ez a terület csak a maga békelakosságának rendszeres eltartására van berendezkedve. Az idekerült többlet ennek a vidéknek minden segélyforrását rövid idő alatt kimeríti. Ezért a csapatok a felvonulási körletbe már többnapis eleséggel mennek és beérkezésük után az eleséget - amennyiben a külön munkával gyűjtendő feleslegekből idejében nem pótolhatják - hátulról vasúton kapják, még pedig oly mennyiségben, hogy a hadműveletet 15-20 napra való készlettel kezdhessék meg. Mihelyt a seregek hadművelet közben már többé-kevésbé kiélt ellenséges földre lépnek és így vasútjaikat is elhagyják, az „utánpótlás” rendezése a hadművészet egyik legnehezebb problémájává válik. Nem csupán az élelmicikkek felhalmozásáról (a vasúti végállomásokon), hanem a seregek után járóműveken történő szállításáról, a szükségleti helyekre való továbbításáról és szétosztásáról van szó. Mihelyt pedig csaták vívatnak, már nemcsak az eleséget, hanem az elpusztult, vagy veszendőbe ment hadianyagot, (ember- és lóanyagot, puskát, ágyút, lőszert, műszaki és egészségügyi cikkeket stb., stb.) kell pótolni. Például 1914. évi szerbiai kudarcunk alatt vesztettünk: halottakban, sebesültekben és betegekben 197.000 főt, eltűntekben 76.000 főt, 11 teljes üteget és azonkívül 20 löveget, 120 lőszerkocsit, 45 tábori sütőkemencét, rengeteg vonatjáróművet stb., stb.

A hadrakelt sereg legnagyobb gépezete az, amely ezt az utánpótlási szolgálatot végzi. E gépezet vezetése a kisebb hadászati egységeknél egy vezérkari tiszt, a hadseregek mindegyikénél külön terjedelmes hivatal: a szállásmesteri osztály, a fővezérletnél a főszállásmesteri osztály feladata. Ezek élén magasabbrangú vezérkari tiszt áll.

A szolgálat lebonyolításának vezetése úgy történik, hogy a sereg vezérkari főnöke a szállásmesterrel a vezér hadműveleti tervét kellő időben közli, hogy a szállásmester a hadművelet anyagi megalapozására szükséges előkészületeket megtehesse és esetleg a hadművelet ellen vétőt mondhasson. Ez, előfordulhat akkor, ha a rendelkezésre álló eszközökkel a tervezett hadművelet anyagi megalapozása általában vagy idejében lehetetlen, vagy ha a hadművelet oly területre terveztetik, amelybe a csapat eljuthat ugyan, de a járóműveken szállítandó hadianyag nem, mert oda vagy kevés vagy rossz út vezet.

A szállásmester az, aki túl merész elgondolásokat halomra dönthet, de egyben egészséges haditervek megvalósíthatását döntő módon elősegítheti. Ennek előfeltétele az, hogy a vezér szándékai felől állandóan tájékozott legyen és hogy véleményét ki is kérjék. Ez a világháború elején nem történt meg. Például Potiorek említett második hadművelete (1914. szeptember-december) elsősorban az utánszállítás csődje folytán omlott össze, mert Potiorek hadainak nagyobb része oly hegyvidéken nyomult elő, amelyben a csapatok harcképességének

fenntartására szükséges élelem, lőszer és felszerelés a csapatot kellő gyorsasággal követni nem tudta. Az orosz hadszíntéren pedig ezredeink az első hadművelet néhány napja után, de még az első nagy csaták megvívása előtt éheztek. Pedig élelem volt bőben, csak a csapathoz - ennek gyors előrehajszolása következtében - nem jutott el.

Később az állásharc alatt az utánpótlás már rendben ment volna, de ekkor már a hadianyag volt fogytán.

Nem kell bővebben indokolnunk, hogy minden hadimanőver sikerének az anyagi megalapozás elengedhetetlen előfeltétele.

Millió haderő fenntartása az állam egész szervezetét, annak minden segélyforrását a legteljesebb mértékben igénybe veszi. A világháborúban tapasztalt óriási hadi erőfeszítés az állam munkaképes lakosságát két részre osztotta, még pedig a haderőre az arcvonalakon és az ellátó szervezetre a hadtápterületen és a mögöttes országrészen.

Ezzel csak érinteni akarjuk az utóbb említett szervezetnek „gazdasági és ipari mozgósítás” révén történő gyors talpraállítást, valamint azt a veszélyt, melyben ez a szervezet légi támadások következtében forog és azt a nagyarányú védelmi előgondoskodást, melyet e szervezet biztosítása követel.

A haderő elől számtalan győzelmet arathat, de mégis összeroppan, ha a nagy ellátó szervezet nem, vagy rosszul működik. A jó működés biztosítása már nem tisztán katonai, hanem állami ügy.

FEJTEGETÉSEINKET abban a reményben végezzük, hogy talán sikerült e szűkre szabott füzet keretében a hadviselésnél latba eső legfontosabb tényezők természetét megvilágítani és ezzel a hadvezetés művészete körül terjengő homályt némileg eloszlatni.

A hadvezetés nem misztikus tudomány, hanem józan éssen alapuló tevékenység, melynek kifejtése elé anyagi és erkölcsi természetű akadályok tornyosulnak. Azt a hadvezért, aki ezeket az akadályokat tudásánál, kemény akaratánál, ösztönös érzésénél vagy szerencsésénél fogva legyőzi, a hadművész elnevezés megilleti.